

Lietuvos makroekonomikos apžvalga

2008 m. gruodis
Nr. 34

Apie SEB banką

SEB bankas skiria daug dėmesio Lietuvos ekonominių ir finansinių procesų analizei, siekdamas būti naudingu patarėju savo klientams ir šalies visuomenei. SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ rengiamos nuo 2000 metų ir publikuojamos keturis kartus per metus. Leidinyje nagrinėjama Lietuvos ūkio ir jo sektorių padėtis, pateikiama raidos prognozė, apžvelgiama politinė situacija.

SEB bankas yra vienas iš komercinės bankininkystės Lietuvoje pradininkų, nuo savo veiklos pradžios diegęs naujas bankų paslaugas, skatinęs šalies bankininkystės plėtrą ir daręs ženklią įtaką bankų rinkai.

Tai yra didžiausias Lietuvos komercinis bankas, teikiantis visas bankininkystės paslaugas privatiems ir verslo klientams bei finansų įstaigoms. SEB banko grupė pirmauja svarbiausiose šalies bankų paslaugų rinkose ir aptarnauja daugiau nei 1 mln. 116 tūkst. klientų Lietuvoje ir užsienyje. Tarptautinė reitingų agentūra *Fitch Ratings* yra suteikusi SEB bankui ilgalaikio skolinimosi reitingą A.

Būdamas tarptautinės SEB grupės narys, SEB bankas naudojasi savo partnerių iš viso Šiaurės regiono patirtimi, bendradarbiauja su kaimyninių šalių bankais. Bankas ypač daug dėmesio skiria universalioms ir pagal individualius klientų poreikius kuriamoms finansų paslaugoms, el. bankininkystei, ilgalaikiams ryšiams su klientais.

Banko grupę Lietuvoje sudaro AB SEB bankas, šalyje turintis 77 klientų aptarnavimo padalinius, ir penkios antrinės bendrovės: UAB *SEB gyvybės draudimas*, UAB *SEB investicijų valdymas*, UAB *SEB lizingas*, UAB *SEB Venture Capital*, UAB *SEB Enskilda*.

Turinys

Politikos aktualijos	3
Makroekonomikos būklė ir prognozės	5
Komeraciniai bankai: neigiami išorės ir vidaus veiksniai dubliuojasi	15
Lietuvos ūkio nuosmukis: dabar ir prieš 10 metų	18
Pasaulio ir Lietuvos chemijos pramonės apžvalga	24
Priedas	30

Apžvalga parengta remiantis duomenimis iki 2008 m. gruodžio 9 d.

Autoriai:

soc. m. dr. Gitanas Nausėda,
SEB banko prezidento patarėjas

Tel. (8 5) 268 2517
Faks. (8 5) 268 2521
El. p. gitanas.nauseda@seb.lt

Vilija Tauraitė,
vyriausioji analitikė

Tel. (8 5) 268 2521
Faks. (8 5) 268 2521
El. p. vilija.tauraitė@seb.lt

hum. m. dr. Nerijus Udrėnas,
vyriausiasis analitikas

Tel. (8 5) 268 2508
Faks. (8 5) 268 2508
El. p. nerijus.udrenas@seb.lt

SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ pateikti duomenys yra paimti iš išorinių šaltinių, tokių kaip Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Finansų ministerija, Lietuvos bankas, Vilniaus vertybinių popierių birža, Lietuvos darbo birža, tarptautinės organizacijos ir užsienio šalių statistikos institucijos, naujienų agentūros BNS, ELTA, *Bloomberg*, dienraščiai *Lietuvos rytas*, *Respublika*, *Lietuvos žinios*, *Verslo žinios* ir kiti. SEB bankas neprisiima jokios atsakomybės dėl išorinių šaltinių informacijos tikslumo, tikrumo ir išbaigtumo. Kiekviena nuomonė, teiginiai ir prognozės, pateiktos šioje apžvalgoje, yra tik SEB banko ir gali būti keičiamos be papildomo įspėjimo. Šis dokumentas ar atskira jo dalis nėra kvietimas arba pasiūlymas pirkti ar parduoti vertybinius popierius arba kitas investicines priemones ir negali būti jokio investicinio sprendimo ir (arba) vėliau sudaryto sandorio pagrindas ar dalis; taip pat SEB bankas nėra atsakingas už sprendimus, priimtus remiantis šioje apžvalgoje pateikta nuomone, teiginiais ir prognozėmis. Leidinyje pateiktos mintys gali skirtis nuo oficialios SEB banko pozicijos.

Politikos aktualijos

Spalio mėnesį įvykusių Seimo rinkimų rezultatai nebuvo didelis siurprizas. Buvo galima tikėtis, kad Tautos prisikėlimo partija gaus šiek tiek mažiau, o Tvarkos ir teisingumo bei Darbo partijos – atitinkamai daugiau rinkėjų balsų. Dešiniųjų ir centro politinių jėgų pergalei pasitarnavo Liberalų sąjūdžio ir Liberalų ir centro sąjungos „persiritimas“ per 5 proc. rinkimų barjerą. Atvirščiai, tradiciniai Lietuvos socialdemokratų partijos partneriai – Valstiečių liaudininkų sąjunga ir Naujoji sąjunga – liko už borto ir privalės susitaikyti su ketverių metų politinėmis atostogomis.

Rinkimus laimėjusi Tėvynės sąjunga-LKD gana neskausmingai suformavo valdančiąją koaliciją kartu su Tautos prisikėlimo partija, Liberalų sąjūdžiu ir Liberalų ir centro sąjunga. Tėvynės sąjungos-LKD atstovams atiteko ne tik ministro pirmininko, bet ir kertinių ministerijų vadovų portfeliai. Tam tikrų nesklaidumų iškilė tik svarstant Seimo pirmininko kandidatūrą, kuriai nominuotas TPP vadovas A. Valinskas pirmą kartą suklypo ir buvo patvirtintas tik balsavus pakartotinai. O A. Kubiliaus teikimas ministro pirmininko pareigoms Seimo nariams neužkliuvo.

Apskritai A. Kubilius kaip politikas turi nemenką tautos pasitikėjimo mandatą. Jau paskelbus pagrindines krizės įveikimo plano nuostatas, kurių populiariomis niekaip nepavadinsi, lapkričio 7–15 dienomis *Vilmorus* surengta reprezentatyvi apklausa parodė, kad TS-LKD lyderio vertinimas per vieną mėnesį padidėjo nuo 4,5 proc. iki 8,2 proc. Tai yra ženklas, jog Lietuvos gyventojai suvokia šaliai iškilusius iššūkius, tačiau neaišku, ar socialinės kantrybės ir toleravimo lygis liks aukštas ir ateityje, kai sprendimai bus pradėti įgyvendinti.

Kaip jau minėjome, vyriausybės veiklos programa yra pagrįsta vadinamuoju krizės įveikimo planu, kuris tapo ir koalicinės sutarties pamatu. Deja, jau čia slypi keletas „minų“, kurios gali iš vidaus išsprogdinti valdančiąją koaliciją. A. Kubiliaus filosofija – „stabilumas yra ne viskas, bet be stabilumo nėra nieko“ nepatinka vienam iš koalicijos partnerių A. Zuokui, kuris prioritetą teikia ekonomikos skatinimui ir gyventojų perkamosios galios didinimui. Mokesčius ne didinti, o mažinti norėtų ir Liberalų sąjūdis. Ir tik TPP yra gana indiferentiška krizės įveikimo planui, nežinia ar dėl dėmesio kitiems dalykams, ar dėl idėjų stygiaus. Tiesa, aktyviesiems koalicijos dalyviams toks partneris yra tiesiog idealus, nes nereikia su juo kovoti dėl savo siūlymų įgyvendinimo.

Vis dėlto būtų klaida manyti, kad TPP bodėjimasis ekonominės politikos temomis bus amžinas. Artėjant šalies prezidento rinkimams arba kilus visuomenės nepasitenkinimo krizės įveikimo planu bangai, TPP gali smarkiai pasukti į kairę ir imti kritikuoti programą dėl jos radikalumo, socialinio nejautrumo ir pan. Blogiausias scenarijus, jei toks pasipriešinimas kiltų jau priimant Seime konkrečius įstatymus, kadangi nepavykus patvirtinti vieno iš jų, žlugtų ir visos antikrizinės programos įgyvendinimas arba bent jau sušlubuotų jos efektyvumas. Neatmestina prielaida, kad kai kuriems iš įstatymų gali uždėti veto šalies prezidentas V. Adamkus, todėl išankstinės ministrų kabineto ir prezidentūros konsultacijos dėl įstatymų paketo yra tiesiog būtinos.

Valdančiosios koalicijos trapumą atspindi ir trintis, susidariusi tvirtinant ministrų kandidatūras. Nors šalies prezidentas, aplinkosaugininkai, nevyriausybių organizacijų atstovai ir net valdančiosios koalicijos partneriai pareiškė nepritarią TPP siūlomo į aplinkos ministrus A. Burkšo kandidatūrai, partijos vadovas A. Valinskas iki paskutinės minutės nenorėjo nusileisti ir teikti alternatyvaus kandidato. Viena vertus, taip mėginta kiek įmanoma plačiau

Krizės įveikimo plane slypi keletas „minų“, kurios gali iš vidaus išsprogdinti valdančiąją koaliciją.

Artėjant šalies prezidento rinkimams arba kilus visuomenės nepasitenkinimui krizės įveikimo planu, TPP gali smarkiai pasukti į kairę.

**LSDP negali pritarti
krizės egzistavimo
faktui ir antikrizinei
programai, nes
kitaip kiltų klausimas,
ką gi porą metų
veikė G. Kirkilo
vyriausybė.**

„įkalti kuoliukus“, siekiant parodyti, kad koalicijai teks skaitytis su TPP norais, kita vertus, ši partija tikrai negali pasigirti tuo gausiu specialistų „ešelonu“, iš kurio būtų galima nesunkiai parinkti visiems tinkamą personaliją.

Kaip šioje situacijoje elgsis opozicija? Lietuvos socialdemokratų partija iš principo negali pritarti krizės egzistavimo faktui ir antikrizinei programai, nes tokiu atveju kiltų klausimas, ką gi porą metų veikė G. Kirkilo vyriausybė. Tiesa, pastaruoju metu kai kurių socialdemokratų (net ir paties G. Kirkilo) retorika šiek tiek keičiasi – krizė iš dalies pripažįstama, tačiau jos kaltininku skelbiamas Volstrytas. Socialdemokratų laikysena galėtų keistis tik vienu atveju – 2009 m. pradžioje pakeitus G. Kirkilą partijos vadovo poste kitu asmeniu, kuris ankstesnės vyriausybės veikloje nedalyvavo ir nėra moraliai atsakingas už jos neveiklumą.

Darbo partija veikiausiai bent jau iš pradžių išlaikys santūrumą ir vyriausybės programos ar šiai nekritikuos, juolab kad ji palaikė ir dabartinės valdančiosios koalicijos formavimą. Kaip ir daugelis kitų partijų, ši partija stokoja stipraus kandidato prezidento postui užimti, todėl jai tam tikrą laiką nereikės ugningos retorikos geresnei starto pozicijai prezidento rinkimuose užimti.

Partija Tvarka ir teisingumas taip pat pasigenda tvirto kandidato prezidento rinkimuose, kadangi jos lyderis R. Paksas vis dar neturi legalių galimybių kelti savo kandidatūros. Kita vertus, minėtoji partija iš pradžių deklaravo atvirą opoziciją valdančiajai daugumai ir ėmėsi jos politinio presingo. Taigi A. Kubiliaus vyriausybė bent jau tam tikrą laiką negali sieti su šia partija jokių vilčių ir tikėtis jos palaikymo. Tiesa, būtų neracionalu ir „sudeginti tiltus“, kadangi ateityje, kilus valdančiosios koalicijos krizei, gali tekti darytis naujų partnerių. Atrodo, kad Tėvynės sąjunga-LKD pasimokė iš pastarųjų metų patirties ir nebevykdys saviizoliacijos politikos.

Manome, kad šį kartą nereikės laukti 100 dienų ar iki rudens ir mes jau artimiausiais mėnesiais išvysime, kiek tvirta bei gyvybinga bus ši valdančioji koalicija ir A. Kubiliaus vyriausybė. Nepaisant A. Kubiliaus kaip politiko patirties veikti sudėtingomis ir nepalankiomis ekonominėmis sąlygomis, šį kartą daug kas priklausys nuo TS-LKD partnerių elgesio. Nė vienas iš jų nėra pasirengęs *a priori* pritarti skaitlingiausios Seimo frakcijos planams, atvirkščiai, jie ketina įgyvendinti savo valią net daugiau nei leistų jų kiekybinis svoris koalicijoje.

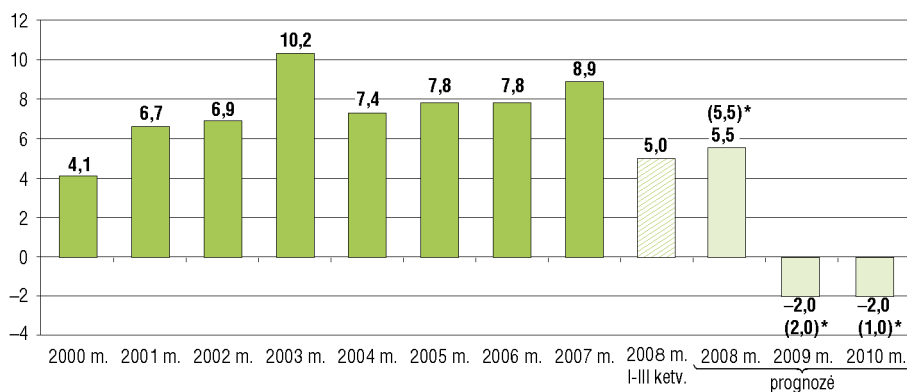
Makroekonomikos būklė ir prognozės

Išankstiniais duomenimis, trečiąjį 2008 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, Lietuvos BVP išaugo 3,1 proc., o per tris šių metų ketvirčius – 5,0 proc. Kiekybiniu požiūriu tai dar nėra „kietasis nusileidimas“, tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad maždaug pusę BVP padidėjimo trečiąjį ketvirtį garantavo *Mažeikių nafta* dėl mažos 2007 m. palyginamosios bazės efekto. Šis efektas dar sustiprės ketvirtąjį šių metų ketvirtį, tačiau kitais metais praras reikšmę. Ekonomikos stingimas vyksta plačiu „frontu“ – apdirbamosios pramonės, mažmeninės prekybos, transporto, finansinio tarpininkavimo, viešbučių ir restoranų įmonės negali pasigirti geromis naujienomis.

Kadangi trečiąjį ketvirtį Lietuvos BVP plėtra smuktelėjo kur kas žemiau vadinamojo potencialios plėtros lygio (6,5–7,0 proc.), ir už vis dar teigiamą BVP pokytį galima „dėkoti“ pirmiausia *Mažeikių naftai*, įtampa darbo rinkoje stiprėja kiekvieną mėnesį. Pagrįstai nerimaujama, ar naujosios A. Kubiliaus vyriausybės parengtas krizės įveikimo planas dar labiau nekomplikuos smulkiojo ir vidutinio verslo būklės (ketinama su tam tikromis išlygomis naikinti verslo liudijimo institutą), lemdamas naujų bedarbių antplūdį į darbo biržą. Kad ir kaip bebūtų, nedarbo lygio kilimas ir bedarbių pašalpų poreikis artimiausioje ateityje yra neišvengiamas. Būtina adekvati susiklosčiusiai situacijai darbo jėgos imigracijos politika, siekiant išvengti dar didesnių darbo rinkos disproporcijų.

Nuogąstaujama, ar A. Kubiliaus vyriausybės krizės įveikimo planas dar labiau nekomplikuos smulkiojo ir vidutinio verslo būklės, lemdamas naujų bedarbių antplūdį į darbo biržą.

1 diagrama. Realiojo BVP metinis pokytis (proc.)

*Skiausteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė, kuri skelbiama „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ arba „Eastern European Outlook“ leidiniuose.

Problema ta, kad Lietuvos vyriausybė šiuo metu negali vykdyti anticiklinės ekonominės politikos. Ekonomikos nuosmukio sąlygomis naudinga mažinti mokesčių naštą, didinti valstybės investicijas statybų ir nekilnojamojo turto sektoriui paskatinti, tačiau tokios politikos galimybes iki minimumo sumenkina aštrus laisvų kreditinių išteklių trūkumas pasaulio ir Lietuvos finansų rinkoje. Todėl naujoji valdžia privalo toleruoti tik nedidelį biudžeto deficitą, kuris nereikalautų didelių papildomų paskolų ir rinkos dalyvių būtų traktuojamas kaip tvarus. Atitinkamai bent tam tikram laikui tenka atsisakyti ambicingų mokesčių naštos palengvinimo planų ir dar apkarpyti viešąsias išlaidas.

Naujoji valdžia gali sau leisti tik nedidelį biudžeto deficitą, kuris neužkrautų valstybei dar sunkesnės paskolų naštos.

Atsiradus pirmiesiems pasaulio finansų rinkos stabilizacijos požymiams, vyriausybė turėtų lanksčiai į tai sureaguoti, taigi ir 2010 m. valstybės biudžeto formavimo akcentai galėtų būti kitokie. Ypač svarbu imtis verslo skatinimo priemonių, kadangi dabartinis krizės įveikimo planas uždeda jam itin didelę papildomos finansinės naštos dalį.

Neguodžiančios naujienos pasiekia ekspertus ir plačiąją visuomenę iš šalies **pramonės**. Šios ūkio šakos plėtros tempai nuolat krenta ir tik *Mažeikių naftos* rezultatai pridengia iš esmės jau prasidėjusią recesiją. Antai 2008 m. sausio–rugsėjo mėn., palyginti su tuo pačiu 2007 m. laikotarpiu, visa pramonės produkcija padidėjo 5,7 proc. (sausio–spalio mėn. jau tik 4,7 proc.), tačiau be rafinuotų naftos produktų gamybos smuktelėjo 1,6 proc. (sausio–spalio mėn. nusmuko 2,9 proc.).

Stringa įmonių tarpusavio atsiskaitymai, blogindami bendrovių finansinius rodiklius ir didindami apyvartinių lėšų poreikį.

Pastaruoju metu Lietuvos eksportui užsiveria rinkos tiek Vakaruose, tiek Rytuose. Euro zonos ekonomika jau įžengė į recesijos etapą, o keletą metų iš eilės klestėjęs Rusijos ūkis tampa viso regiono rizika Nr. 1. Stringa įmonių tarpusavio atsiskaitymai vidaus rinkoje, blogindami bendrovių finansinius rodiklius ir didindami apyvartinių lėšų poreikį. Valdžios planai likviduoti beveik visas PVM lengvatas ir 1 proc. punktu padidinti šio mokesčio tarifą bus dar vienas smūgis mokiai paklausai ir įmonių pardavimams šalies viduje.

Trečiąjį šių metų ketvirtį toliau blogėjo atskirų pramonės veiklos rūšių, išskyrus baldų gamybą, padėtis. Pavyzdžiui, chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba 2008 m. sausio–rugsėjo mėn. buvo tik 1,3 proc. didesnė nei prieš metus (pirmąjį 2008 m. pusmetį ji ūgtelėjo 10,5 proc.), plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių – 15,1 proc. (16,1 proc.), baldų – 14,6 proc. (13,9 proc.), o maisto produktų gamyba sumažėjo 3,2 proc. (pirmąjį pusmetį sumažėjo 2,3 proc.), medienos ir medinių dirbinių (išskyrus baldus) – 9,1 proc. (pirmąjį pusmetį – 7,5 proc.), tekstilės gaminių – 14,4 proc. (13,4 proc.), metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius – net 20,6 proc. (19,2 proc.). Taigi vis didesnė pramonės dalis persikelia į „minuso“ zoną, iš kurios artimiausiu metu nėra galimybės sugrįžti.

Nuosmukis apėmė ir anksčiau „nežibėjusį“ **kasybos ir karjerų eksploatavimo** sektorių. Pirmąjį 2008 m. pusmetį šios šakos produkcija buvo tokia pati kaip ir prieš metus, o per tris 2008 m. ketvirčius jau užfiksuotas 2,8 proc. sumažėjimas.

Lietuvoje išgaunamos žalios naftos apimtis sausio–rugsėjo mėn., palyginti su analogišku praėjusių metų laikotarpiu, sumenko 14,0 proc. (pirmąjį pusmetį sumažėjo 16,1 proc.), o durpių gavyba ir aglomeravimas – 5,3 proc. (11,0 proc.). Kita vertus, akmens, smėlio ir molio karjerų eksploatavimas ūgtelėjo 8,7 proc., tiesa, pirmąjį pusmetį pasiekta dvigubai spartesnė plėtra – 18,4 proc.

Energetikos sektorius pastarąjį ketvirtį taip pat nedžiugino viltingomis naujienomis. Nuėjęs nuo arenos G. Kirkilo vyriausybė buvo priversta priimti žeminantį politinį pralaimėjimą – Europos Komisija pareiškė nesiderėsianti dėl Ignalinos atominės elektrinės veiklos pratęsimo, siūlydama Lietuvai kitokią pagalbą energetinėms problemoms spręsti. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydama jo išaiškinti, ar dabartinis viršutinių elektros perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo paslaugų kainų ribų reglamentavimas neprieštarauja Konstitucijai. Kol kas visiškai nepasistūmėjo į priekį elektros tiltų į Švediją ir Lenkiją tiesimo darbai.

Be to, neseniai kilo skandalas dėl galimai neskaidrių Gamtinių dujų terminalo steigimo procedūrų. Terminalo steigimo procedūras tirianti Specialiųjų tyrimų tarnyba pareiškė, jog esą galėjo būti pažeistas viešasis interesas, ne konkurso būdu pasirenkant privačią bendrovę, o ūkio ministras V. Navickas esą neturėjo įgaliojimų pasirašyti Gamtinių dujų terminalo steigimo sutarties. Atsakydamas į šiuos veiksmus, steigiant terminalą dalyvavusio koncerno *Achemos grupės* prezidentas B. Lubys paskelbė, kad koncernas planuoja mažinti savo dalį terminale nuo 20 proc. iki 10 proc. ir pasitraukti iš įmonės valdymo organų.

Energetikos sektorius 2008 m. sausio–rugsėjo mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, pasiekė 3,3 proc. augimo tempą, nors pirmąjį pusmetį plėtra buvo nulinė, o pirmąjį ketvirtį užfiksuotas net absoliutus sumažėjimas. Šių metų sausio–rugsėjo mėn., palyginti su tuo pačiu 2007 m. laikotarpiu, gamtinių dujų išteklių (gamyba ir importas, atėmus eksportą ir bunkeravimą) sumažėjo 3,5 proc. (sausio–birželio mėn. – 3,9 proc.), o elektros energijos išteklių padidėjo 5,5 proc. (sausio–birželio mėn. – 6,4 proc.). Iš visų rūšių automobilių transportui naudojamų kuro (degalų) išteklių padidėjo dyzelino transportui – 4,4 proc., automobilių benzino sumažėjo 1,8 proc., o suskystintų naftos dujų – 11,9 proc.

Mažmeninės prekybos veiklos rezultatai yra bene geriausias vidaus rinkos „veidrodys“. 2008 m. sausio–rugsėjo mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų, jų techninės priežiūros ir remonto, automobilių degalų mažmeninės prekybos įmonių apyvarta (be PVM) palyginamosiomis kainomis išaugo 9,1 proc., o pirmąjį pusmetį – 13,6 proc. Prekių apyvarta palyginamosiomis kainomis vien tik trečiąjį 2008 m. ketvirtį, palyginti su analogišku 2007 m. laikotarpiu, ūgtelėjo maždaug 1 proc. Jei tokios tendencijos išliktų, jau po pusmečio mažmeninės prekybos plėtra nustotų augti.

Mažmeninės prekybos aktyvumas smunka daugelyje sektorių. Antai variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas sausio–rugsėjo mėn. buvo 10,5 proc. didesnis nei prieš metus, o pirmąjį pusmetį augimas sudarė 17,4 proc., automobilių degalų mažmeninės prekyba išaugo 2,5 proc. (pirmąjį pusmetį – 4,1 proc.), maisto produktų, alkoholinių gėrimų ir tabako – 4,1 proc. (5,9 proc.), baldų, apšvietimo įrangos, buitinių elektros prietaisų ir kt. – 7,6 proc. (11,7 proc.), farmacijos ir kosmetikos prekių – 5,6 proc. (6,1 proc.).

Žinoma, vidaus paklausa reaguoja į sparčiai kylančias daugelio prekių ir paslaugų kainas. Šiuo aspektu pažymėtinas gana mažas maisto produktų paklausos lankstumas kainų atžvilgiu, kadangi ši prekių kategorija brango vienais iš sparčiausių tempų. Tai nėra netikėta, kadangi namų ūkiai pirmiausia siekė patenkinti savo būtinausių prekių ir paslaugų poreikius.

Išankstiniais Statistikos departamento vertinimais, trečiąjį 2008 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų ketvirčiu, **žemės ūkio** pridėtinė vertė augo vienais iš sparčiausių tempų. Tam turėjo teigiamos įtakos geras šių metų derlius ir Europos Sąjungos finansinės paramos įsisavinimas.

2008 m. sausio–rugsėjo mėn., palyginti su analogišku 2007 m. laikotarpiu, paskersta gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) 8,0 proc. mažiau (pirmąjį pusmetį apimtis sumažėjo 7 proc.), surinkta kiaušinių 0,7 proc. (pirmąjį pusmetį – 6 proc.) mažiau, o primelžta pieno 1 proc. (pirmąjį pusmetį – 2 proc.) daugiau.

Augalininkystės būklė buvo visiškai kitokia. Per tris šių metų ketvirčius bulvių supirkta 4,1 karto, daržovių – 2 kartais, ankštinių augalų grūdų – 47 proc., javų – 45 proc. daugiau nei prieš metus. Tik vaisių supirkimas sumenko 47 proc.

Žemės ūkio produktų kainos (ŽŪPK) trečiąjį 2008 m. ketvirtį, palyginti su trečiuoju praėjusių metų ketvirčiu, ūgtelėjo 3,8 proc. dėl išaugusių gyvulių ir gyvulininkystės produktų (12,1 proc.) kainų. Daugiausiai pabrango avys ir ožkos – 42,4 proc., kiaulės – 26,9 proc., galvijai – 24,4 proc., kiaušiniai – 13,5 proc., natūralus pienas – 4,9 proc. Padidėjo šių augalininkystės produktų supirkimo kainos: burokėlių – 32,5 proc., augalų perdirbimui – 14,3 proc., pievagrybių – 18,8 proc., morkų – 11,5 proc., agurkų – 10,4 proc., bulvių – 7,0 proc. Labiausiai atpigo vaisiai – 32,6 proc., kopūstai – 27,8 proc., pomidorai – 11,7 proc. ir svogūnai – 8,9 proc.

Krizės įveikimo plano įgyvendinimas ateityje gali turėti netiesioginės įtakos kai kurių iš paminėtų produktų rūšių kainų pokyčiams. Prekybininkai, negalėdami patys prisiimti visos

Pažymėtinas gana mažas maisto produktų paklausos lankstumas kainų atžvilgiu, kadangi ši prekių kategorija brango vienais iš sparčiausių tempų.

Prekybininkai, negalėdami patys prisiimti visos PVM lengvatų panaikinimo ir PVM tarifo padidinimo naštos, mėgins spausti tiekėjus, versdami juos mažinti kainas.

PVM lengvatų panaikinimo ir PVM tarifo padidinimo naštos, mėgins daryti spaudimą gamintojams ir tiekėjams, versdami juos mažinti kainas. Nors PVM lengvatų panaikinimas aktualus tik šviežiai atšaldyti mėšai, šviežiai atšaldyti, užšaldyti, giliai užšaldyti naminių paukščių mėšai, tarifo padidinimas turės įtakos visoms žemės ūkio produkcijos rūšims. Didieji prekybos tinklai nevens pasinaudoti dominuojančia rinkos padėtimi ir jėga tiekėjų atžvilgiu, o mažiesiems prekybos sektoriaus dalyviams teks arba sekti įkandin jų, arba pasitraukti iš rinkos. Kad ir kaip bebūtų, dabartinė mokios paklausos situacija neleis viso papildomo PVM krūvio perkelti ant galutinio pirkėjo pečių.

Transporto sistema, atsiliepdama į makroekonominis pokyčius, kiekvieną ketvirtį praranda pagreitį. 2008 m. sausio–rugsėjo mėn., palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu, vežimas geležinkelių transportu išaugo 6,3 proc. (pirmąjį pusmetį – 10 proc., o sausio–kovo mėn. – net 18,8 proc.). Per tris šių metų ketvirčius krovinių pakrovimas ir iškrovimas geležinkelio stotyse buvo 15,7 proc. (pirmąjį pusmetį – 21,3 proc.), o pakratų ir iškratų prekių vagonų skaičius – 13,6 proc. (19,3 proc.) didesnis nei prieš metus.

Šių metų sausio–rugsėjo mėn. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste (kartu su Būtingės terminalu) pakrauta ir iškrauta 30 mln. tonų krovinių, t. y. 24 proc. (pirmąjį pusmetį – 31,2 proc.) daugiau nei tuo pačiu 2007 m. laikotarpiu. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste perkrauta 23,2 mln. tonų krovinių, t. y. 13,3 proc. (pirmąjį pusmetį – 21,1 proc.) daugiau, o Būtingės terminale iškrauta 6,9 mln. tonų krovinių, t. y. 82,3 proc. (88,5 proc.) daugiau nei prieš metus.

Lietuvos aviakompanijų lėktuvais sausio–rugsėjo mėn. buvo vežta 934,1 tūkst. keleivių, t. y. 63,6 proc. (pirmąjį pusmetį atitinkamai 525,3 tūkst. ir 55,7 proc.) daugiau nei atitinkamą 2007 m. laikotarpį. Per devynis šių metų mėnesius mūsų oro uostuose nusileido ir pakilo 36,3 tūkst. Lietuvos ir užsienio oro bendrovių lėktuvų, t. y. 15,5 proc. daugiau (pirmąjį pusmetį atitinkamai 23,2 tūkst. ir 14,5 proc.) daugiau nei prieš metus.

Užbaigiami pradėti objektai, pardavinėjami investiciniai projektai, tačiau naujų namų ir kitų objektų statyba pradedama tik itin retais atvejais.

Statybų ir nekilnojamojo turto rinkos padėtį geriausiai atspindi terminas „štilis“. Užbaigiami pradėti objektai, pardavinėjami investiciniai projektai, tačiau naujų gyvenamųjų namų ir kitų objektų statyba pradedama tik labai retais atvejais. Rinkoje būsto pasiūla, palyginti su paklausa, yra akivaizdžiai perteklinė. Nekilnojamojo turto bendrovėms tenka spręsti dilemą – nemažinti kainų, įšaldyti pardavimus ir toliau grąžinti paskolas bei mokėti palūkanas bankams ar parduoti būstą net ir taikant itin dideles kainų nuolaidas, kartu sumažinant finansinių įsipareigojimų bankams sumą. Ypač sunkioje padėtyje atsidūrė bendrovės, suspėjusios tik įsigyti žemės sklypus, tačiau neturinčios lėšų toliau plėtoti investicinių projektų. Priežastis ta, kad žemės sklypų pirkėjų beveik nėra, o jų kainos smuko drastiškai.

Artimiausiais metais nekilnojamojo turto rinka merdės, o kainos tam tikrą laiką dar kris, tačiau vėliau stabilizuosis.

Šiais metais gyvenamojo būsto kainos šalies didmiesčiuose oficialiai sumažėjo apie 15 proc., tačiau konkrečiais atvejais būsto pardavėjai taiko 25–30 proc. nuolaidą. Nekilnojamojo turto plėtotojai ir statybos bendrovės dėl savo problemų kaltina komercinius bankus, esą jie laikosi nelanksčios kreditavimo politikos ir neteikia paskolų ne tik pardavėjams, bet ir pirkėjams (žr. sk. „Komeraciniai bankai: neigiami išorės ir vidaus veiksniai dubliuojasi“). Pastarieji prioritetą teikia savo saugumui ir nėra linkę beatodairiškai kredituoti verslo ir gyventojų, kol situacija rinkoje netaps aiškesnė ir labiau prognozuojama. Tikėtina, kad artimiausiais metais nekilnojamojo turto rinka merdės, bus mažai parduodama ir perkama, o kainos tam tikrą laiką dar kris, tačiau vėliau stabilizuosis.

Statybų sektoriaus sąstingio apraiškas jau atspindi ir statistika natūriniais vienetais. Trečiąjį 2008 m. ketvirtį šalyje pastatyti 929 nauji gyvenamieji namai, juose įrengti 2458 butai ir, palyginti su trečiuoju 2007 m. ketvirčiu, pastatytų butų skaičius padidėjo 1 proc. Trečiąjį šių metų ketvirtį pastatytų butų skaičius, palyginti su antruoju ketvirčiu, sumažėjo 195, o naudingasis plotas sumažėjo 51,3 tūkst. kv. m.

Galimus statybų pasikeitimus artimiausioje ateityje pranašauja išduotų statybos leidimų skaičius. Trečiąjį 2008 m. ketvirtį išduotas 2141 statybos leidimas statyti 2170 gyvenamųjų namų, t. y. 318 statybos leidimų, arba 13 proc. mažiau nei trečiąjį 2007 m. ketvirtį. Trečiąjį ketvirtį leistų statyti butų skaičius, palyginti su antruoju ketvirčiu, sumažėjo 492, o naudingas plotas sumenko 35,2 tūkst. kv. m. Beje, mažėja ir pasirengimo statyti lygis net ir gavus statybos leidimą, todėl realus statybų sektoriaus lėtėjimo mastas yra dar ryškesnis.

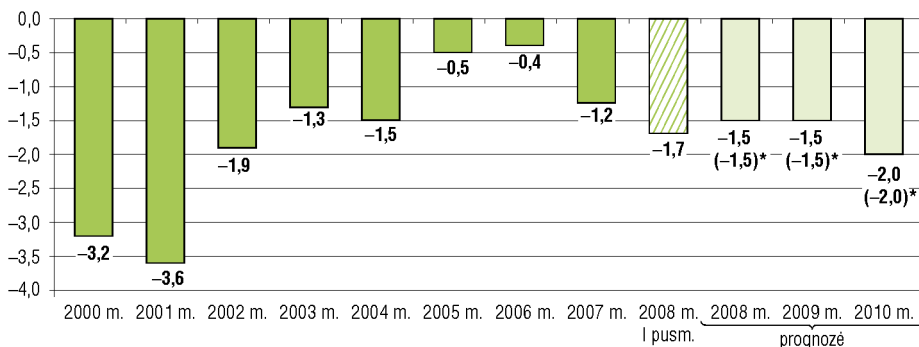
Fiskalinės politikos viršai pastaraisiais mėnesiais pradeda gluminti. Finansų ministerijos duomenimis, spalio mėn. į valstybės biudžetą surinkta 1,725 mlrd. Lt, prognozuota 2,257 mlrd. Lt. Per dešimt šių metų mėnesių į valstybės biudžetą įplaukė 16,424 mlrd. Lt, t. y. 575 mln. Lt arba 3,4 proc. mažiau nei prognozuota. Taigi metinio plano nevykdymą galima paaiškinti iš esmės tik katastrofišku spalio mėn. valstybės biudžeto surinkimo rezultatu. Kai kurie specialistai iškėlė hipotezę, kad buvo manipuliuojama viešai neskelbiamais mėnesiniais biudžeto pajamų planais, perstumiant mokesčių surinkimo našą į laikotarpį po Seimo rinkimų. Tokio sprendimo motyvacija aiški – iki rinkimų galima raportuoti apie biudžeto plano vykdymą, o akivaizdus jo nevykdymas išryškėtų tik tada, kai „politiniai šaukštai“ būtų po pietų. Vis dėlto tokios hipotezės nepatvirtina faktiniai biudžeto pajamų plano vykdymo duomenys – rugsėjo mėnesį į valstybės biudžetą buvo surinkta 2,762 mlrd. Lt, o spalio mėnesį jau tik 1,725 mlrd. Lt. Tiesa, iš esmės šį skirtumą paaiškina kalendorinis pelno mokesčio mokėjimo grafikas – rugsėjį pelno mokesčio surinkta net šiek tiek daugiau kaip 1 mlrd. Lt, nors planuota tik 703 mln. Lt.

Kad ir kaip bebūtų, įvairių verslo rūšių problemos, mažmeninės prekybos aktyvumo nuosmukis, didėjantis nedarbo lygis jau ima atsiliepti biudžeto įplaukoms ir kuo toliau, tuo labiau ribos mokesčių surinkimą. Esant tokiam nepavydėtinam makroekonominiam „klimatui“, kyla abejonių, ar pavyks sklandžiai įgyvendinti numatytąjį krizės įveikimo planą ir tikėtis, kad praktikoje bus pasiektas suplanuotas fiskalinis efektas.

Dar G. Kirkilo vyriausybės parengtame kitų metų biudžete buvo numatytas beveik 3 proc. biudžeto deficitas. Toks biudžeto deficitas dabartinėmis sąlygomis nebūtų tvarus, be to, labai brangiai finansuojamas. Nepaisant to, kad A. Kubiliaus vadovaujamos vyriausybės krizės įveikimo planas dar gali būti modifikuotas susitikimų su interesų grupėmis metu, jis vis tiek duos apčiuopiamą rezultatą fiskalinio deficito mažinimo požiūriu. Manome, kad ankstesniame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ numeryje skelbta 2009 m. ir 2010 m. fiskalinio deficito prognozė laikytina nei pernelyg optimistiška, nei pesimistiška – atitinkamai 1,5 proc. ir 2,0 proc. BVP. Nors 2009 m. valstybės biudžeto plane gali būti numatytas mažesnis nei 1,5 proc. BVP deficitas, nuogaustaujame, kad jo įvykdymas bus sudėtingas, ir faktinis deficitas viršys prognozuotąjį.

Esant prastam makroekonominiam „klimatui“, kyla abejonių, ar pavyks sklandžiai įgyvendinti numatytąjį krizės įveikimo planą.

2 diagrama. Valdžios sektoriaus balansas (ESS'95, proc. BVP)

*Skiausteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė.

Kitais metais vartotojų kainų infliacijos srityje „susipriešins“ paklausos ir sąnaudų veiksniai.

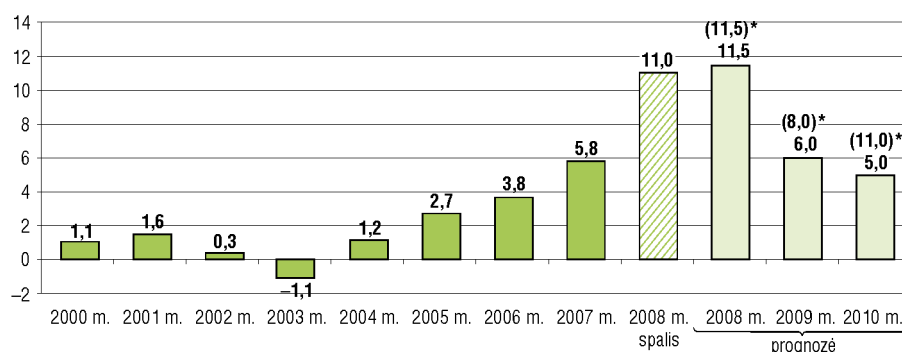
Vartotojų kainų infliacija 2008 m. spalio mėn., palyginti su 2007 m. spalio mėn., sudarė 10,5 proc. Metinės infliacijos lygį daugiausia lėmė 12,5 proc. pabrangę maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai, 21,3 proc. – būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro, 10,3 proc. – transporto grupių prekės ir paslaugos ir 3,9 proc. atpigę drabužiai ir avalynė.

Kitais metais vartotojų kainų infliacijos srityje „susipriešins“ paklausos ir sąnaudų veiksniai. Ekonomikos nuosmukis ir ribota vidaus perkamoji galia, krintančios pasaulinės naftos kainos leistų tikėtis smarkaus kainų augimo tempo lėtėjimo, kita vertus, įsigaliosiantys PVM, akcizo mokesčių pakeitimai, brangstanti elektros energija, šiluma ir kiti energetiniai išteklių lems gamybos kaštų didėjimą ir verslį įmones perkelti juos į savo prekių kainas. Bendrą šių prieštarinių veiksnių sąveikos rezultatą labai sunku numatyti, tačiau kad ir kaip bebūtų, infliacija kitąmet bus kur kas mažesnė nei šiemet.

Didesnė PVM ir akcizų našta sukurs 2009 m. aukštesnę statistinę bazę 2010 m. vartotojų kainų indeksui matuoti. Todėl, nepaisant Ignalinos atominės elektrinės uždarymo ir elektros energijos kainų šoko, 2010 m. vidutinė infliacija bus truputį mažesnė nei ateinančiais metais.

Atsižvelgdami į anksčiau minėtus veiksnius, prognozuojame, jog 2009 m. vartotojų kainų indeksas vidutiniškai išaugs 6,0 proc., o 2010 m. – 5,0 proc. Ūmesnis nei prognozuota BVP kritimas galėtų papildomai slopinti infliaciją, todėl, šalies ūkį ištikus gilesnei recesijai, vartotojų kainų augimas atitinkamai būtų šiek tiek mažesnis. Vis dėlto kitų metų makroekonominė aplinka turės visus būdingus stagflacijos sąvokai bruožus – gamybos nuosmukį ir gana didelę, pirmiausia sąnaudų kilmės infliaciją.

3 diagrama. Vidutinė metinė SVKI infliacija (proc.)

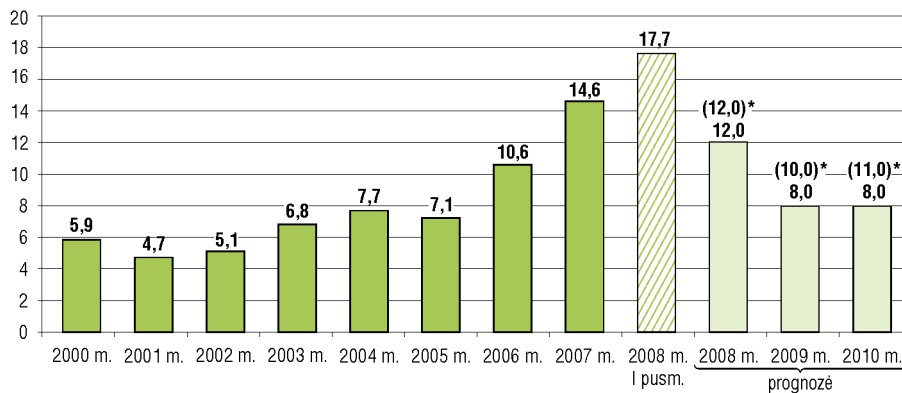

*Skliausteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė.

Nepaisant pradėjusių ryškėti ekonomikos plėtros lėtėjimo tendencijų, **einamosios sąskaitos deficitas (ESD)** pirmąjį 2008 m. pusmetį ne mažėjo, o atvirkščiai, pasiekė naują visų laikų rekordą – 17,7 proc. BVP (žr. 4 diagramą), suteikdamas dingstį kai kurioms Vakarų institucijoms įrašyti Lietuvą į „ekonomiškai pažeidžiamiausių valstybių“ sąrašus. Didžiulis ESD iš tiesų atspindi paaštrėjusių ekonominių santykių su nerezidentais įtampą. Vis dėlto visų pirma verta prisiminti, jog mūsų šalies įsiskolinimų lygis tebėra santykinai žemas – bendroji skola užsieniui 2008 m. birželio 30 d. sudarė tik 62,4 proc. BVP.

Antrąjį ketvirtį esminės ESD didėjimo priežastys buvo pajamų, išmokėtų užsienio investuotojams ūgtelėjimas, bei paslaugų eksporto lėtėjimas. Užsieniečiai, investavę mūsų šalies įmonėse, šiemet išsiskaitė rekordinę dividendų sumą – antrąjį ketvirtį ji siekė 1,6 mlrd. Lt, t. y. 3,1 karto daugiau nei atitinkamų praėjusių metų laikotarpiu.

Užsienio investuotojams išmokamų dividendų gausėja, o emigrantų pervedimų į Lietuvą mažėja.

4 diagrama. Einamosios sąskaitos deficitas (proc. BVP)

*Skliasteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė.

Įprastai mokėjimų balanso padėtį blogindavęs prekių deficitas šiemet pradėjo turėti teigiamos įtakos ESD. Menkstanti vidaus paklausa jau slopina gyventojų ir įmonių poreikį importuojamoms prekėms: per tris 2008 m. ketvirčius importas be mineralinių produktų padidėjo tik 4,8 proc., palyginti su analogišku 2007 m. laikotarpiu. Suprantama, pirmiausiai ir labiausiai mažėti ėmė konjunktūriškai jautrių prekių – transporto priemonių, mašinų ir įrengimų, metalo ir medienos dirbinių – importas. Tuo tarpu eksportas šiemet tebedidėja sparčiai: sausio–rugsėjo mėn. prekių užsienyje parduota 33,8 proc., be mineralinių produktų – 16,2 proc. daugiau nei atitinkamą 2007 m. laikotarpį. Tokios užsienio prekybos tendencijos leidžia laukti pastebimo ESD sumažėjimo antroje 2008 m. pusėje: vien trečiąjį ketvirtį prekių deficitas (*f.o.b.* kainomis) jau buvo 22 proc. mažesnis nei trečiąjį 2007 m. ketvirtį, o prekybos deficito ir apyvartos santykis buvo mažiausias per pastaruosius trejus su puse metų.

Turint omenyje, jog 2009 m. ir 2010 m. mūsų ekonomika patirs recesiją, tikėtina, jog importo apimtis pradės mažėti (palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu) jau kitų metų pradžioje, o eksporto – antroje ateinančių metų pusėje. Importo plėtrą taip pat ribos strateginių žaliavų atpigimas tarptautinėje rinkoje. Visiškai tikėtina, jog 2009 m. užsienio prekybos deficitas bus santykinai mažiausias nuo Nepriklausomybės atgavimo bei atitinkamai turės teigiamos įtakos ESD. Kita vertus, grėsmę ESD mažėjimui tebekels potencialus užsienio investuotojų kapitalo atitraukimas, mokėtinos palūkanos už anksčiau pasiskolinintas lėšas bei prastos eksporto perspektyvos. Pasaulinė finansų krizė į nuosmukį artimiausiais metais nugramzdins daugelį išsivysčiusių valstybių, gerokai sulėtės ir anksčiau atsparą teikusią Rytų eksporto partnerių ekonomiką plėtra. Taigi eksportuotojams užuovėjos teks ieškoti nebent anksčiau veiklos nišomis laikytose srityse – egzotiškesnėse Azijos ar Afrikos rinkose ar Vakarų Europos pirkėjų, ieškančių pigesnių nei vakarietiškos prekių, tarpe. Jau dabar pastebimas eksporto, ypač maisto ir žemės ūkio, chemijos pramonės produkcijos, perorientavimas iš Vakarų valstybių į besivystančias šalis.

ESD ir BVP santykį 2010 m. toliau mažins menka vidaus paklausa, tačiau jį maždaug 1 proc. punktu padidins po Ignalinos atominės elektrinės uždarymo padidėjęs energetinių išteklių importas. Atsižvelgdami į aukščiau išdėstytus veiksnius, iš jų svarbiausia – į artėjančią Lietuvos ūkio recesiją, ESD prognozės 2008 m. nepakeitėme, o 2009 m. ir 2010 m. ją sumažino iki 8,0 proc. BVP (žr. 4 diagramą).

Pirmiausiai ir labiausiai mažėti ėmė konjunktūriškai jautrių prekių – transporto priemonių, mašinų ir įrengimų, metalo ir medienos dirbinių – importas.

Jau dabar pastebimas eksporto, ypač maisto ir žemės ūkio, chemijos pramonės produkcijos, perorientavimas iš Vakarų valstybių į besivystančias šalis.

Vidutinis darbo užmokestis kol kas tebestebina sparčiu augimo tempu. Statistikos departamento duomenimis, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje (be individualių įmonių) trečiąjį 2008 m. ketvirtį sudarė 2319,9 Lt ir, palyginti su trečiuoju praėjusių metų ketvirčiu, ūgtelėjo 19,0 proc. Valstybės sektoriuje bruto darbo užmokestis buvo 2390,3 Lt ir per metus išaugo 23,1 proc., privačiame sektoriuje – 2279,2 Lt ir buvo 16,6 proc. didesnis nei prieš metus. Valstybės sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio dinamikai turėjo įtakos padidinti pedagogų tarnybinių atlyginimų koeficientai.

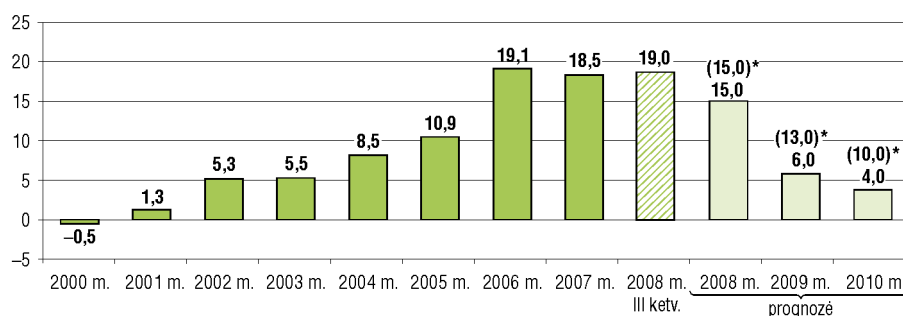
Realusis darbo užmokestis šalies ūkyje trečiąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2007 m. laikotarpiu, išaugo 9,1 proc.: valstybės sektoriuje – 12,7 proc., privačiame – 7,1 proc. Taigi realusis darbo užmokestis toliau smarkiai lenkė darbo našumo plėtrą ir menkino Lietuvos prekių konkurencingumą vidaus ir išorės rinkose.

Atsižvelgiant į tai, kad pastaraisiais mėnesiais ne viena šalies įmonė rengėsi veikti nuosmukio sąlygomis, atleido darbuotojus ir mažino darbo vietų skaičių, tikėtina, jog ketvirtojo 2008 m. ketvirčio statistika jau nebus tokia „graži“. Juolab būtina įvertinti A. Kubiliaus vyriausybės paskelbtą griežto taupymo režimą, kuris tikrai neleis valstybės sektoriaus darbuotojams išmokėti tokio dydžio kalėdinių premijų kaip praėjusiais metais. Veikiausiai ir privačios įmonės iš anksto rengs numatomiems mokesčių ir viešųjų išlaidų politikos pokyčiams, jei tik jie bus iki galo suderinti.

Jau 2009 m. realus darbo užmokestis, įvertinus infliaciją, šiek tiek sumažės, ši tendencija bus pastebima ir 2010 m.

Vidutinio darbo užmokesčio pokyčiams kitąmet turės įtakos krizės įveikimo plane numatytas Minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymo panaikinimas. Manome, kad jau 2009 m. realus darbo užmokestis, įvertinus infliaciją, šiek tiek sumažės, ši tendencija bus pastebima ir dar kitais metais. Taigi nekeisdami 2008 m. prognozės, kuri mums atrodo gana reali, sumažiname 2009 m. nominaliojo darbo užmokesčio augimo prognozę nuo 13 proc. iki 6 proc., o 2010 m. – nuo 10 proc. iki 4 proc. Tiesa, neto darbo užmokesčiui teigiamai atsilieptų numatytas gyventojų pajamų mokesčio tarifo sumažinimas nuo 24 proc. iki 20 proc.

5 diagrama. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis (be individualių įmonių, IV ketv., proc.)

*Skliausteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė.

Lietuvos darbo biržos duomenimis, šalies mastu **nedarbo** rodiklis spalio mėnesį buvo 4,6 proc., t. y. 0,1 proc. punkto didesnis nei rugsėjį ir 0,4 proc. punkto didesnis nei praėjusių metų spalį. Per mėnesį darbo biržos gavo 20 pranešimų apie grupės darbuotojų atleidimus iš įvairių – stambesnių ir nedidelių – įmonių, daugiausia iš tekstilės ir statybos sektoriaus. Numatoma iš darbo atleisti beveik 1,4 tūkst. darbuotojų.

Šiuo metu esminis MMA padidinimas lemtų nedarbo lygio augimą, ypač smulkiose ir vidutinėse įmonėse šalies provincijoje.

Diskusijas dėl aštrėjančios nedarbo problemos paakina ir profsąjungų reikalavimai padidinti minimalią mėnesio algą iki 1000 Lt. Dabartinėmis sąlygomis tai lemtų smarkų nedarbo lygio augimą, ypač smulkiose ir vidutinėse įmonėse šalies provincijoje. Naujosios vyriausybės planai naikinti verslo patentų institutą arba labai jį apriboti taip pat neigiamai atsilieptų darbo rinkai. Dalis šiuo metu pagal verslo liudijimą veikiančių asmenų nepereitų

prie individualios veiklos modelio, baimindamiesi apskaitos ir apmokestinimo taisyklių, ir verčiau rinktųsi „kelia“ į darbo biržą arba šešėlinę ekonomiką. Mokesčių naštos didėjimas apskritai lems konkrečių verslo šakų problemas, ypač tų, kurioms apmokestinimo sąlygos blogėja labiausiai. Taigi tikėtina, kad tam tikras darbuotojų skaičius bus „išspjautas“ į darbo rinką ir iš jų.

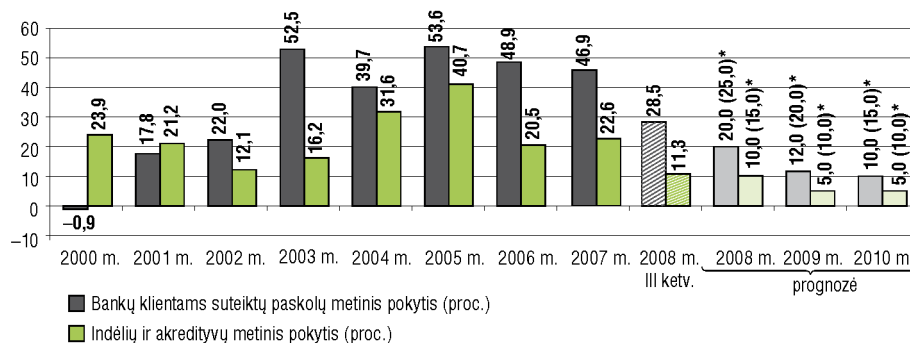
Kad ir ką bedarytų valdžia, objektyvių procesų ji pakeisti negali – faktiniam BVP augimui vis labiau atsiliekančiam nuo potencialiosios plėtros, įtampa darbo rinkoje toliau didės. Atsižvelgiant į tai, kad teko sumažinti kitų metų ir 2010 m. BVP augimo prognozes, nusprendėme padidinti prognozuojamo nedarbo lygio rodiklius atitinkamai iki 8,0 proc. 2009 m. pabaigoje ir 9,5 proc. 2010 m. pabaigoje.

Paskolų portfelio augimo tempai trečiąjį 2008 m. ketvirtį smarkiai sumažėjo, atspindėdami ne tik silpstančią paskolų paklausą, bet ir kur kas labiau restrikcinę bankų kreditavimo politiką. Šalies komerciniai bankai negalėjo ignoruoti išorės veiksnių – gilėjančios tarptautinės finansų krizės, Latvijos *Parex* banko nacionalizavimo atgarsių ir t. t. Tokiomis sąlygomis stengiamasi suformuoti likvidžių lėšų „buferį“ prasidėjus staigiai indėlininkų atakai. Gerokai sugadino finansinę atmosferą ir nuolat atgyjantys Baltijos valiutų, ypač Latvijos lato, devalvavimo gandai.

Naujausias pavyzdys – kai kurių finansinių institucijų interpretacijos dėl Tarptautinio valiutos fondo pagalbos Latvijai išankstinių sąlygų. Specialistų nuomone, mainais už finansinę paramą TVF iš Latvijos gali pareikalauti devaluoti latą, nors to kaip tik šalis ir siekė išvengti, kreipdamasi į šią tarptautinę organizaciją. Tokios spekuliacijos nepadeda atkurti pasitikėjimo Baltijos valstybių valiutų stabilumu ir atitinkamai lemia itin atsargų kredito institucijų elgesį. Lietuvoje viltys dėl finansų rinkos atsigavimo pirmiausia sietinos su krizės įveikimo planu, kadangi normalus kreditavimo procesas neįmanomas be tam tikro makroekonominio ir viešųjų finansų stabilumo. Tai bankams reiškia daugiau nei naujojo premjero A. Kubiliaus pareiškimai apie ateityje numatytą palengvinti verslo subjektų priėjimą prie kredito išteklių.

Atsižvelgdami į naujausias paskolų rinkos tendencijas, prognozuojame, jog šiais metais šalies komercinių bankų paskolų portfelis išaugs truputį daugiau kaip 20 proc., 2009 m. – 12 proc., o 2010 m. – maždaug 10 proc.

6 diagrama. Indėlių ir paskolų plėtros tempai

*Skiausteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė.

Indėlių plėtra lėtėja, reaguodama į blogėjančius verslo ir namų ūkių lūkesčius. Baimė dėl bankų bankrotų, suaktyvėję gandai apie lato, o vėliau ir lito devalvimą kėlė nerimą indėlininkams, kurie vėl ėmė teikti prioritetą primityviai taupymo grynaisiais formai. Bankai lenktyniavo tarpusavyje keldami palūkanų normas, kurių realus lygis, atsižvelgiant į infliaciją, šiemet dar buvo neigiamas, tačiau kitąmet veikiausiai taps teigiamu. Kad ir kaip bebūtų, pasitikėjimas bankų ir pinigų sistema yra absoliučiai būtina indėlių plėtros prielaida. Nėra

Spekuliacijos dėl devalvavimo trukdo atkurti pasitikėjimą Baltijos valstybių finansų sistema ir lemia itin atsargų kredito institucijų elgesį.

Bankai sparčiai kėlė palūkanų normas, kurios šiemet, atsižvelgiant į infliaciją, dar buvo neigiamos, tačiau kitąmet veikiausiai taps teigiamomis.

garantijų, kad artimiausiais mėnesiais tas pasitikėjimas bus garantuotas, tačiau, pavykus įgyvendinti krizės įveikimo planą, atkūrus pasitikėjimą tarptautinėje finansų rinkoje, kitų metų pabaigoje galimi tam tikri poslinkiai šioje srityje.

Trumpu laikotarpiu minimaliam pasitikėjimui užtikrinti turėtų pasitarnauti ir draudžiamos indėlio sumos padidinimas iki 100 tūkst. eurų. Nors kilo klausimų dėl to, ar valstybė vieno iš bankų bankroto atveju pajėgtų įvykdyti savo finansinius įsipareigojimus indėlininkams, šių abejonių nedramatizuotume. Esmė ta, kad įstatymų leidėjas ir indėlininkai gali asimetriškai traktuoti bankų žlugimo tikimybę. Įstatymų leidėjas gali vertinti ją kaip minimalią ir todėl teikti dosnias indėlių draudimo garantijas, pernelyg nesibaimindamas realios finansinės naštos. Panikuojančioms indėlininkams tai būtų svarbus signalas, leidžiantis jaustis ramiau ir nesiblaškyti.

Įvertinę minėtas aplinkybes, 2009 m. ir 2010 m. pabaigoje, palyginti su ankstesnių metų pabaiga, prognozuojame indėlių sumos padidėjimą po 5 proc.

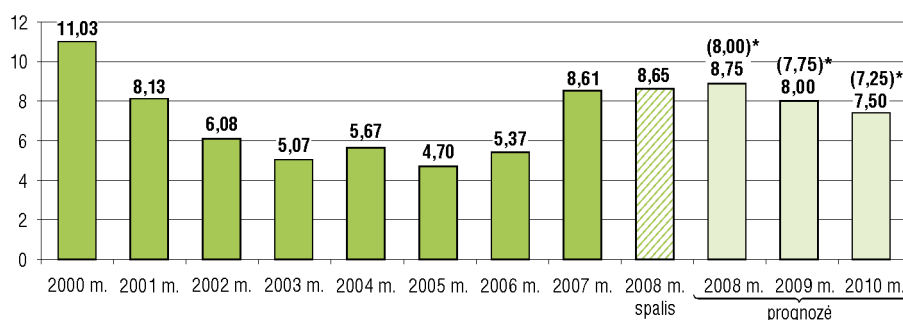
Tarptautinėje finansų rinkoje tebesiaučia kredito išteklių „badas“, todėl jos dalyviams teko mokėti likvidumo priedus, didinančius faktinę lėšų pasiskolinimo kainą.

Palūkanų normų litais prognozavimą ateinančiais metais gerokai ap sunkina didelis finansų rinkų neapibrėžtumas. Jei praeityje vienas iš svarbiausių palūkanų normų litais prognozavimo veiksnių buvo numatomo Europos centrinio banko bazinių palūkanų normų pokyčiai, tai dabar jie tapo gana nereprezentatyvūs. Viena vertus, tarptautinėje tarpbankinėje rinkoje tebesiaučia kredito išteklių „badas“, todėl rinkos dalyviams teko mokėti vadinamuosius likvidumo priedus, didinančius faktinę lėšų pasiskolinimo kainą. Likvidumo priedai nėra pastovūs ir kinta priklausomai nuo rinkos situacijos. Antra vertus, vidutinės paskolų palūkanų normos litais pokyčiams esminės įtakos turi vidaus tarpbankinės rinkos padėtis, kuri savo ruožtu jautriai reaguoja į vietinius veiksnius – lito devalvavimo gandus, indėlininkų ir paskolų gavėjų preferencijas ir pan. Pastaroji paskolos „kainos“ dedamoji taip pat nėra pastovus dydis ir atskirais laikotarpiais gali pasiekti įspūdingą lygį.

Todėl pranašauti palūkanų normų litais pokyčius įmanoma tik remiantis tam tikromis prielaidomis. Mes grindžiame savo skaičiavimus prielaida, jog tarptautinės finansų rinkos apims kitų metų pabaigoje ir juo labiau 2010 m. pabaigoje. Atitinkamai į tarpbankines EURIBOR ir VILIBOR palūkanų normas įskaičiuoti rizikos priedai, palyginti su Europos centrinio banko refinansavimo palūkanų normomis, turėtų sumažėti ir stabilizuotis.

Tai, kas pasakyta, geriausiai iliustruoja paskolų nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams palūkanų normų pokyčiai šiais metais. Iki vasaros pabaigos vidutinė palūkanų norma lėtai mažėjo, kol liepos mėn. pasiekė 7,86 proc. Rugsjūčio mėnesį užfiksuotas „šuoliukas“ iki 7,94 proc., o spalio mėn. – šuolis iki 8,65 proc. Pagrindinė to priežastis – *Lehman Brothers* ir kitų didelių finansinių institucijų žlugimas rugsėjo–spalio mėn. ir šio reiškinio lemtas kredito išteklių badas tarptautinėje rinkoje. Būtų naivu tikėtis, kad ši tendencija staigiai pasikeistų, todėl šių metų pabaigoje vidutinė palūkanų norma pakils iki 8,75 proc., kitų metų pabaigoje ji sudarys 8,0 proc., o 2010 m. – 7,5 proc.

7 diagrama. Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (metų pabaigoje, proc.)

*Skiausteliuose pateikta ankstesnė SEB banko prognozė.

Komeraciniai bankai: neigiami išorės ir vidaus veiksniai dubliuojasi

Trečiojo ketvirčio bankų veiklos rodikliai atspindi jau ne nuosaikų lėtėjimą, o gana spartų nusileidimą. Tarptautinė finansų krizė nebuvo lemiamą šio Lietuvos bankininkystės posūkio priežastis, tačiau gerokai apsunkino vietos rinkos dalyvių gyvenimą. Vėl paūmėjo gandai dėl konkrečių bankų problemų bei lito devalvavimo. Todėl žmonės vėl gręžėsi į archaišką santaupų laikymą grynaisiais pinigais, o tie, kurie ryžosi padėti terminuotąjį indėlį, rinkosi trumpesnę terminą nei anksčiau. Savo ruožtu bankai, baimindamiesi galimų indėlininkų atakų, dar labiau griežtino kreditavimo procedūras. Žinoma, kredito išteklių pasiūlą riboja ir sunkesnis jų prieinamumas tarptautinėje ir vietos tarpbankinėje rinkose.

Ilgą laiką Lietuvos bankų sistema buvo savotiškos dinaminės pusiausvyros būklės. Nors tvyrojo nuojauta, kad netrukus bankų veiklos aktyvumas smarkiai sumažės, paskolų ir indėlių apimties pokyčiai to nerodė. Trečiasis 2008 m. ketvirtis buvo tas momentas, kai hipotezių ir įžvalgų teisingumą patvirtino gyvenimas. Kritinės masės tendencijos lūžiui suteikė pagilėjusi tarptautinė finansų krizė, rugsėjo mėnesį peraugusi į didžiųjų investicinių, komercinių bankų, draudimo bendrovių žlugimą, kuriam sustabdyti JAV ir Europos Sąjungos šalių vyriausybės ėmėsi neturinčių precedento veiksmų. Lietuvos bankininkystės situaciją komplikuoja pastaruoju metu vis dažniau girdimi įvairių institucijų analitikų balsai apie gilią recesiją Baltijos valstybėse ir galimus fiksuoto valiutos kurso režimo pokyčius.

Tokios aplinkybės, viena vertus, menkina paskolų pasiūlą, kadangi užsisukus išoriniams „kraneliams“, teko griežčiau skirstyti kredito išteklius verslo klientams ir namų ūkiams, kita vertus, nuolat blogėjantys lūkesčiai sulauko rinkos subjektus nuo skolinimosi ir šitaip menkina paskolų paklausą. Ne paskutinis veiksnys čia buvo ir paskolos kaina – nepaisant pagrindinių pasaulio centrinių bankų bazinių palūkanų normų sumažinimo, tarpbankinėje rinkoje prieinami kredito ištekliai buvo brangūs ir formavo paskolų klientams teikimo sąlygas.

Bendras bankų paskolų klientams portfelis trečiojo šių metų ketvirčio pabaigoje buvo 28,5 proc. didesnis nei prieš metus. Nors metinis plėtros tempas vis dar įspūdingas, realią situaciją tiksliau atspindi vien tik trečiojo ketvirčio rodiklis: minėtąjį ketvirtį bankų suteiktų paskolų suma ūgtelėjo 3,1 mlrd. Lt, arba 4,6 proc. (žr. 1 lentelę), o tą patį 2007 m. ketvirtį – atitinkamai 5,1 mlrd. Lt ir 11,0 proc. Mažėjantį paskolų teikimo potencialą rodo ir kreditavimo įsipareigojimų pokyčiai: trečiąjį 2007 m. ketvirtį užfiksuotas 1,4 mlrd. Lt (10,5 proc.) padidėjimas, o analogišką 2008 m. ketvirtį šie įsipareigojimai sumažėjo 1,2 mlrd. Lt (8,6 proc.).

Dar didesnę rūpestį kelia paskolų kokybės blogėjimas – reiškinys, kurį prognozavome jau prieš pusmetį. Daugėja padidintos rizikos paskolų, kurios dar nelaikytinos abejotomis arba beviltiškomis, tačiau atspindi pirmuosius klientų finansinių sunkumų požymius. Jau netolimoje ateityje tos paskolos gali tapti akivaizdžiai blogomis, jei bankų atstovams ir klientams nepavyktų jų restruktūrizuoti.

Lietuvos banko teikiama statistika kol kas „pridengia“ tikrąjį problemos mastą – anot jos, nuvertėjusių paskolų ir viso paskolų portfelio santykis trečiąjį šių metų ketvirtį išaugo 0,24 proc. punkto ir sudarė 1,9 proc. Daugiau kaip 60 dienų pradelstų paskolų, kurioms

Lietuvos bankų padėtį komplikuoja vis dažniau girdimi įvairių analitikų balsai apie recesiją Baltijos valstybėse ir galimus fiksuoto valiutos kurso režimo pokyčius.

Ypač didelį rūpestį kelia paskolų kokybės blogėjimas – reiškinys, kurį prognozavome jau prieš pusmetį.

1 lentelė. Pagrindiniai bankų rodikliai (mln. Lt)

Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	2007-10-01	2008-07-01	2008-10-01	Pokytis per III ketvirtį (proc.)	Pokytis per metus (proc.)
Turtas	72 886,2	86 360,2	90 063,7	4,3	23,6
Visiems klientams suteiktos paskolos	54 806,7	67 292,1	70 414,0	4,6	28,5
Paskolos privačioms įmonėms	28 048,0	35 287,1	37 390,8	6,0	33,6
Paskolos gyventojams:	21 508,7	26 814,2	28 219,9	5,2	31,2
iš jų būsto paskolos	15 177,2	19 034,8	20 163,0	5,9	32,9
Paskolų vertės sumažėjimas	428,7	489,0	567,8	16,1	32,5
Indėliai ir akredityvai:	36 806,7	40 606,1	40 953,0	0,9	11,3
iš jų fizinių asmenų	20 961,0	24 095,3	24 486,9	1,6	16,8
Akcininkų nuosavybė	5 532,6	6 587,7	6 802,6	3,3	23,0

individualiai nesudaryti specialieji atidėjiniai, ir paskolų portfelio santykis per ketvirtį net smuktelėjo 0,04 proc. punkto ir sudarė 0,75 proc. Neveiksnių (nuvertėjusių ir daugiau kaip 60 dienų pradelstų paskolų, kurioms individualiai nesudaryti specialieji atidėjiniai, suma) paskolų rodiklis per ketvirtį ūgtelėjo 0,2 proc. punkto ir pasiekė 2,65 proc.

Kai kurie buvę indėlininkai laiko santaupas grynaisiais namuose arba banko seifuose, kiti sudarė terminuotojo indėlio sutartis trumpais terminais ir teikia prioritetą santaupų laikymui užsienio valiuta.

Indėlių judėjimas bankuose pastaruoju metu „pasidavė“ ne fundamentaliems, o psichologiniams veiksniams. Rinkoje nuolat sklindantys gandai apie galimą vieno ar kito šalies banko bankrotą negalėjo neatsiliepti indėlininkų elgesiui. Kai kurie iš jų atsiėmė indėlius ir laiko juos grynaisiais namuose arba banko seifuose, kiti sudarė terminuotojo indėlio sutartis trumpais terminais ir teikia prioritetą santaupų laikymui užsienio valiuta. Pastaroji tendencija atspindi stiprėjantį nepasitikėjimą lito stabilumu ir nacionalinės valiutos devalvacijos baimę.

Tiesa, trečiojo 2008 m. ketvirčio indėlių apimties pokyčiams minėtieji veiksniai dar neturėjo esminės įtakos, nes jie plačiau pasireiškė jau spalio–lapkričio mėnesiais. Nepaisant to, trečiąjį ketvirtį, palyginti su antruoju, indėlių ir akredityvų suma teiŝaugo 0,9 proc. (gyventojų – 1,6 proc.), o per metus – 11,3 proc. (gyventojų – 16,8 proc.). Pastarosiomis savaitėmis vyko pinigų junginio P2 „išsigryninimas“, t. y. didėjo išleistų į apyvartą grynųjų pinigų lyginamasis svoris.

Kaip ir anksčiau, indėlių sumai vis dar nespėjant įkandinti sparčios kreditavimo plėtros, susidariusi spraga buvo finansuojama kredito ištekliais iš tarpbankinės rinkos. Trečiąjį 2008 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, įsiskolinimas bankams ir kitoms kredito įstaigoms padidėjo 12,2 mlrd. Lt, arba daugiau kaip pusantro karto, o šiomis lėšomis buvo finansuojama net 71 proc. bankų turto prieaugio. Kilus finansiniams sunkumams, patrunuojantys bankai galėtų atlikti net paskutinio likvidumo šaltinio funkciją, ypač turint omenyje, jog Lietuvos banko galimybės suteikti likvidumo paskolą yra ribotos dėl valiutų valdybos modelio.

Kita vertus, Lietuvos bankas mėgino jam prieinamomis priemonėmis pagyvinti tarpbankinę rinką ir sumažinti joje tvyrančią įtampą. Lapkričio 6 d. centrinio banko valdyba sumažino Lietuvoje įsteigtiems komerciniams bankams ir užsienio bankų filialams taikomų privalomųjų atsargų normą nuo 6 proc. iki 4 proc. Tai iš karto teigiamai atsiliepė tarpbankinės rinkos palūkanoms: kitą dieną 1 nakties ir 1 savaitės VILIBOR sumažėjo net 450 bazinių punktų – atitinkamai nuo 8,00 proc. iki 3,40 proc. ir nuo 8,26 proc. iki 3,64 proc. Privalomųjų atsargų normos sumažinimo įtaka ilgesnės trukmės VILIBOR buvo ne tokia apčiuopiama.

Bankų pateiktų ataskaitų duomenimis, 2008 m. sausio–rugsėjo mėn. 7 šalies bankai ir 2 užsienio bankų skyriai dirbo pelningai, o 2 bankai ir 4 užsienio bankų skyriai patyrė nuostolį. Vis sunkiau siekti tokio pačio pelno kaip praėjusiais metais – nors per devynis mėnesius bankų sistema uždirbo 884,5 mln. Lt pelno, t. y. 9 proc. daugiau nei prieš metus, tikėtina, kad visų metų rezultatas nebus geresnis nei pernai. 2008 m. trečiąjį ketvirtį beveik visi bankai uždirbo mažiau pelno nei pirmąsiais šių metų ketvirčiais. Galima įvardinti keletą skepticizmo priežasčių – smarkiai lėtėjančią veiklos plėtrą, blogėjančios paskolų kokybės lemtą specialiujų atidėjinių poreikį, indėlių ir paskolų palūkanų normų „žirkles“, taip pat brangius kredito išteklius tarpbankinėje rinkoje.

2 lentelė. Šalies bankų grynasis pelnas (mln. Lt)

Banko pavadinimas	2007 m. I–III ketv.	2008 m. I–III ketv.
1. AB SEB bankas	323,1	342,0
2. AB bankas <i>Hansabankas</i>	226,0	299,7
3. AB DnB Nord bankas	80,3	98,8
4. AB Ūkio bankas	68,3	89,4
5. AB bankas <i>Snoras</i>	36,0	18,4
6. <i>Nordea Bank Finland Plc</i> Lietuvos skyrius	15,3	18,2
7. AB Šiaulių bankas	24,2	17,4
8. UAB Medicinos bankas	4,8	7,9
9. AS <i>UniCredit Bank</i> Lietuvos skyrius	-0,1	2,2
10. AB bankas <i>Finasta</i>	-	-0,8
11. <i>Balti Investeeringute Grupi Pank AS</i> filialas	-0,1	-1,0
12. <i>Danske Bank AVS</i> Lietuvos filialas*	27,2	-1,1
13. <i>Allied Irish Banks, p.l.c.</i> filialas	-	-1,6
14. AB PAREX bankas	6,1	-2,4
15. <i>MP Investment Bank hf.</i> filialas Baltijos šalyse	0,5	-2,8
IŠ VISO	811,5	884,5

* 2007 m. I–III ketv. – AB Sampo bankas.

Didžiausios neigiamos įtakos devynių mėnesių Lietuvos bankų pelningumui turėjo grynyjų palūkanų pajamų augimo lėtėjimas. 2008 m. sausio–rugsėjo mėn. bankų gautos grynosios palūkanų pajamos buvo 303,3 mln. Lt arba 26,4 proc. didesnės nei prieš metus, o per tris 2007 m. ketvirčius grynosios palūkanų pajamos buvo 401,3 mln. Lt arba net 53,8 proc. didesnės nei analogišką 2006 m. laikotarpį. Jų augimo tempų lėtėjimą lėmė sparčiau už palūkanų pajamas (51,1 proc.) augančios palūkanų išlaidos (73,3 proc.) bei smarkiai smukusi paskolų portfelio plėtra.

Bankų veiklos pelningumas šiais metais būtų buvęs dar blogesnis, jei ne vienkartinės operacijos, pavyzdžiui, pajamos, gautos iš dukterinių įmonių dividendų forma arba pardavus dukterines įmones. Bendros tokios pajamos šių metų sausio–rugsėjo mėn. buvo 136,1 mln. Lt.

Bankų operacinės ir kitos išlaidos (1 021,7 mln. Lt) per pirmuosius tris ketvirčius buvo 25,1 proc. didesnės nei prieš metus. Pastaruoju metu akivaizdžiai matyti bankų pastangos suspausti šio pobūdžio išlaidas – trečiąjį 2008 m. ketvirtį jos buvo 6,1 proc. mažesnės nei antrąjį ketvirtį. Kartu įspūdingai didėjo bankų darbuotojų darbo „našumas“: šių metų sausio–rugsėjo mėn. vienas bankų sektoriaus darbuotojas vidutiniškai uždirbo 423 tūkst. Lt pajamų, arba 26 proc. daugiau nei tą patį praėjusių metų laikotarpį, taip pat 9 proc. užteklėjo vienam darbuotojui tenkantis bankų sistemos turtas – nuo 7,2 mln. Lt iki 7,8 mln. Lt. Esame įsitikinę, kad šis procesas nenutrūks ir ateityje, kadangi tai yra viena iš pagrindinių sėkmingo bankų funkcionavimo prielaidų blogėjant rinkos situacijai.

Bankų pelningumas šiemet būtų buvęs dar blogesnis, jei ne vienkartinės operacijos, pvz., pajamos, gautos iš dukterinių įmonių dividendų forma arba pardavus dukterines įmones.

Bankų turtui ir akcininkų nuosavybei lenkiant bankų uždriebamo pelno plėtros tempus, 2008 m. pradėjo prastėti santykiniai bankų sistemos pelningumo rodikliai.

Bankų turtui ir akcininkų nuosavybei lenkiant bankų uždriebamo pelno plėtros tempus, šiais metais pradėjo prastėti ilgokai geręję santykiniai bankų sistemos pelningumo rodikliai. An-tai savininkų nuosavybės gražos rodiklis (ROE) ir turto gražos rodiklis (ROA), palyginti su 2007 m. spalio 1 d., pablogėjo beveik visuose bankuose. Tiesa, bankų savininkai šiuo metu pagrindinį dėmesį skiria ne tiek maksimaliam jų pelningumui, kiek saugumui ir atsparumui išorės šokams.

Lietuvos ūkio nuosmukis: dabar ir prieš 10 metų

Prieš 18 metų „atgavusi laisvę“ Lietuvos ekonomika jau antrą sykį grimzta į nuosmukį. Pirmąją recesiją ūkis patyrė 1999 m., sukrėstas Rusijos finansų krizės pasekmių. Antrasis nuopuolis Lietuvos ekonomikos laukia jau kitąmet, ir šįkart jis truks ilgiau bei bus skaudesnis nei prieš dešimtmetį. To priežastis – susidaręs „dvigubas spaudimas“, t. y. prasta išorės rinkų padėtis ir silpstanti vidaus paklausa. Ekonomikos kritimą švelnins ES struktūrinė parama, lankstesnė darbo rinka bei prevenciniai Vyriausybės veiksmai, kurių užmojis gerokai platesnis nei 1998–1999 metais.

Antrąjį 1997 m. pusmetį – 1998 m. pradžioje Lietuvos ekonomika pradėjo rodyti pirmuosius stabilumo ženklus po išsivadavimo iš planinių „rėmų“ bei 1995–1996 m. bankų krizės. Metinė infliacija, septynerius metus visuomenę bauginusi kelių dešimčių ar šimtų procentų dydžiu, 1997 m. pagaliau tapo vienženkle, o realaus BVP augimas 1998 m. buvo itin spartus (žr. 3 lentelę). Būtent tuo laikotarpiu Lietuva pirmą sykį pateko ir į tarptautinių kredito reitingų agentūrų akiratį – 1997 m. birželį *Standard & Poor's* suteikė mūsų šalies ilgalaikiams įsipareigojimams užsienio valiuta BBB–, žemiausią investicinį reitingą.

Deja, imtą demonstruoti šalies pažangą 1998 m. vasarą sustabdė smarkus išorinis šokas. Rugpjūčio 17 d. Rusijos vyriausybė po gero pusmečio pastangų apginti fiksuotą valiutos kursą, leido rubliui pigti nuo 6 rublių už JAV dolerį iki 9,5 rublio už JAV dolerį. Tai iš esmės

Pagrindinė 1999 m. Lietuvos ūkio nuosmukio priežastis – išorinis Rusijos krizės šokas, paskatinęs esminį Lietuvos eksporto partnerių perrikiavimą.

3 lentelė. Pagrindiniai makroekonomikos rodikliai 1998 m. ir 2008 m.

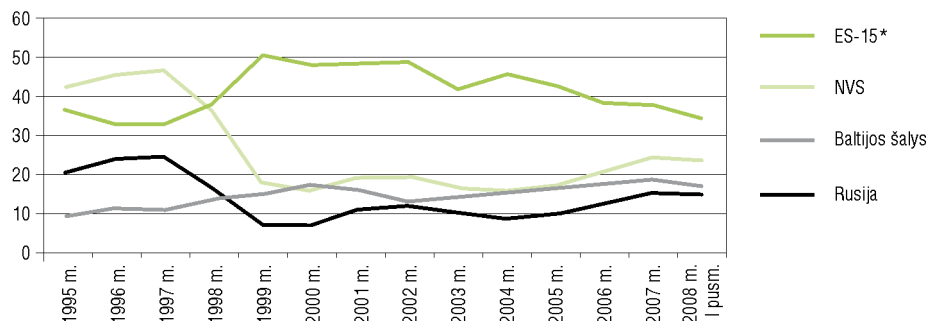
	1998 m. I pusr.	2008 m. I pusr.
Realaus BVP metinis pokytis (proc.)	10,5	6,1
Vidutinė metinė SVKI infliacija (proc.)	6,6	11,5
Nedarbo lygis (proc.)*	13,6	4,5
Einamosios sąskaitos deficitas (proc. BVP)	10,0	17,7
Bendroji skola užsieniui (proc. BVP)*	29,9	62,4
	1998 m.	2008 m.**
BVP vienam gyventojui (proc. ES vidurkio, pagal PGS)	40,1	61,6
Biudžeto deficitas (proc. BVP)	3,1	2,0
Valstybės skola (proc. BVP)*	16,6	14,0
Paskolų portfelio ir BVP santykis (proc.)*	11,1	57,2

* Laikotarpio pabaigoje.

** Prognozė.

reiškė rublio nuvertinimą beveik 40 proc. Mūsų šaliai, kuri 1997 m. Rusijoje pardavė ketvirtadalį viso prekių eksporto (žr. 8 diagramą), tai buvo itin skaudus smūgis. Lietuvos prekių pardavimas Rusijoje 1998 m. smuko 14 proc., 1999 m. – 19 proc., palyginti su praėjusiais metais. Tai atsitiko ne tiek dėl lito pabrangimo rublio atžvilgiu, kadangi didžioji dalis eksporto atsiskaitymų buvo vykdoma JAV doleriais, kiek dėl susidariusios kritinės padėties ir susitraukusios Rusijos įmonių ir gyventojų perkamosios galios. Prekybos sąlygos su Rusija taip pat buvo pablogintos protekcionistinėmis priemonėmis – importo muitas visoms prekėms padidintas 3 proc., nuo 8 proc. iki 20 proc. pakeltas PVM tarifas importuotoms prekėms. Be to, neretais atvejais sutriko piniginiai atsiskaitymai, kuriuos pakeitė mašinų, statybinių medžiagų ar gamtinių išteklių srautai į Lietuvos pusę. Tokie prekybos su pagrindine rinka pokyčiai eksportuotojus noromis nenoromis stumtelėjo Vakarų Europos link ir sukėlė esminį Lietuvos eksporto partnerių perrikiavimą (žr. 8 diagramą).

8 diagrama. Eksporto rinkų dalis (proc. viso prekių eksporto)

* 15 ES valstybių, įstojusių į ES iki 2004 m.
1995–2003 m. ir 2004–2007 m. duomenys nėra griežtai palyginami dėl metodologijos pokyčių.

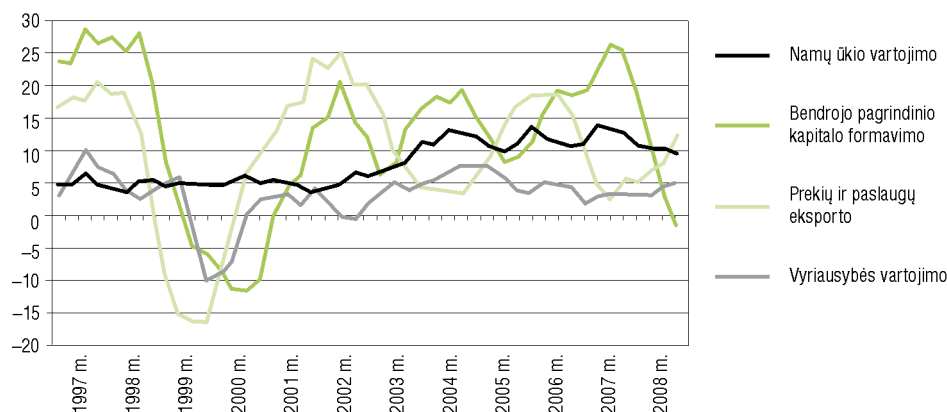
„Užsivėrusios“ Rytų rinkos ir dėl to prasidėjęs vidaus ūkio silpimas 1999 m., palyginti su 1998 m., lėmė pramonės produkcijos nuosmukį 11,5 proc. (palyginamosiomis kainomis), šalyje atliktų statybos darbų – 8,0 proc., mažmeninės prekybos apyvartą – 5,3 proc. Atitinkamai ėmė didėti nedarbas, 17,9 proc. viršūnę pasiekęs 2001 m. pradžioje, bei daugėti įmonių bankrotų. Jei 1998 m. buvo pradėtos bankroto procedūros 98 įmonėms, tai vien 1999 m. – 247, 2000 m. – 415, 2001 m. – 590, 2002 m. – 799; vėliau šis rodiklis ėmė mažėti.

Šiomet ekonomikos plėtros lėtėjimo priežastis skiriasi nuo veiksnių, sukėlusių ūkio recesiją prieš dešimtmetį. Šįkart Lietuvos ekonomiką pirmiausiai ir labiausiai stabdo ne išorės smūgiai, o vidaus paklausos nusilpimas. Kaip matyti iš 9 diagramos, po 1998 m. Rusijos šoko pirmiausiai ėmė mažėti eksportas, ir tik maždaug po vieno ketvirčio pradėjo smukti įmonių investicijos bei vyriausybės vartojimas. Pastebėtina, kad namų ūkių išlaidų augimo tempas išliko teigiamas per visą nuosmukio laikotarpį. Tuo tarpu šiomet matyti, jog į verslo ciklo pokyčius pirmiausiai ir jautriausiai sureagavo įmonės, pradėjusios mažinti investicijas; palengva lėtėti ėmė namų ūkių vartojimas. Priešingai nei 1998–1999 m., eksporto ir vyriausybės vartojimo plėtra 2008 m. vis dar spartėjo. Prekių pardavimo užsienyje apimčių augimui ženklios (tačiau ne lemiamos) teigiamos įtakos 2008 m. turėjo atstatyta *Mažeikių naftos* gamyba ir palankios statistinės bazės efektas.

2004–2007 m. tvyrojęs perkaitimas Lietuvos ūkiui parengė neišvengiamą lėtėjimo užtaisą – itin spartus vidaus paklausos augimas anksčiau ar vėliau turėjo „nuleisti garą“. Europos centriniam bankui 2003 m. rekordiškai sumažinus bazinę palūkanų normą, susidarė palankios sąlygos skolintis ir mūsų šalyje – 2004–2007 m. laikotarpiu paskolų įmonėms ir namų ūkiams portfelis didėjo vidutiniškai po 51,8 proc. kasmet. Tuo tarpu iš pradžių fundamentalių, vėliau vis labiau psichologinių veiksnių genama nekilnojamojo turto rinka patyrė euforišką pakilimą – pagal Registrų centro duomenis, gyvenamieji būstai visoje Lietuvoje

2008 m. ekonomiką labiausiai stabdo ne išorės smūgiai, o vidaus paklausos silpimas.

9 diagrama. BVP išlaidų metodu komponentų metinis pokytis (palyginamosiomis kainomis, proc.)

1997–2000 m. ir 2001–2008 m. duomenys nėra griežtai palyginami dėl perskaičiavimo.

minėtu laikotarpiu brango po 32,3 proc. kiekvienais metais. Toks kainų šoktelėjimas jau 2007 m. jas priartino iki būsto įperkamo ribos, todėl, pamažu komplikuojantis ir makroekonomikos padėčiai, ėmė stiprėti būsto pigimo lūkesčiai. Tai paskatino pirmųjų perkaitimo „aukų“ – nekilnojamojo turto ir statybos sektorių lėtėjimą jau antroje 2007 m. pusėje. Sąstingis pamažu persidavė statybinių medžiagų gamybos, vidaus prekybos sektoriams; ėmė menkti būsto paskolų paklausa.

Šiomet ekonomiką spustelėjo dar ir nepalankios išorinės aplinkybės – pasaulinė finansų krizė.

Dėl vidinių veiksmų žemyn riedėti pradėjusią Lietuvos ekonomiką šiomet spustelėjo dar ir nepalankios išorinės aplinkybės. Lygiai po dešimties metų nuo rublio kracho, 2008 m. rugpjūtį, krizė sukrėtė jau nebe atskirą valstybę, o visą globalizacijos procesų suvienytą pasaulio finansų rinką. Šie beprecedentiniai neramumai Lietuvai didžiausios žalos atneša ir tebeneša netiesiogiai. Artimiausiais metais smarkiai sulėtės pasaulio ekonomikos augimas, o svarbiausiomis Lietuvos eksporto rinkoms (euro zoni, Baltijos šalims, netgi NVS valstybėms) prognozuojama recesija. Vadinasi, silpstančią vidaus paklausą vargu ar pavyks kompensuoti didesniais pardavimais užsienyje. Be to, finansų rinkų tarpusavio pasitikėjimo krizė sąlygojo paskolų sąlygų griežtėjimą visame pasaulyje. Atitinkamai ir Lietuvoje pačiu netinkamiausiu momentu tapo sunkiau pasiskolinti, kredito išteklių pabrango ir norintiems pasiskolinti yra suteikiami gerokai atsargiau. Pastaraisiais metais pradėjusį stiprėti lietuvių investavimo apetitą pakando iki šiol neįsivaizduotas akcijų ir žaliavų rinkų nuopuolis, neabejotinai sumažinęs ir gyventojų simpatijas lėšų kaupimui privačiuose pensijų fonduose.

Po 1999 m. nuosmukio Lietuvos ūkis atsitiesė greitai, o šįkart teigiamo realaus BVP augimo tempo teks laukti bent iki 2011 m.

Po 1999 m. nuosmukio, Lietuvos ekonomika atsitiesė greitai – realaus BVP mažėjimas užfiksuotas tik du paskutinius metų ketvirčius. Per visus 1999 m. BVP palyginamosiomis kainomis sumažėjo santykinai nedaug – 1,5 proc., o jau 2000 m. ūkis ūgtelėjo 4,1 proc., paskatintas atsigavusio eksporto ir tvirtą stuburą pademonstravusio namų ūkio vartojimo. Tiesa, įmonių investicijos bei vyriausybės vartojimas toliau mažėjo ir didėti pradėjo tik 2001 metais, o nefinansinių kompanijų pelningumui atsigausti prireikė dar vienerių metų.

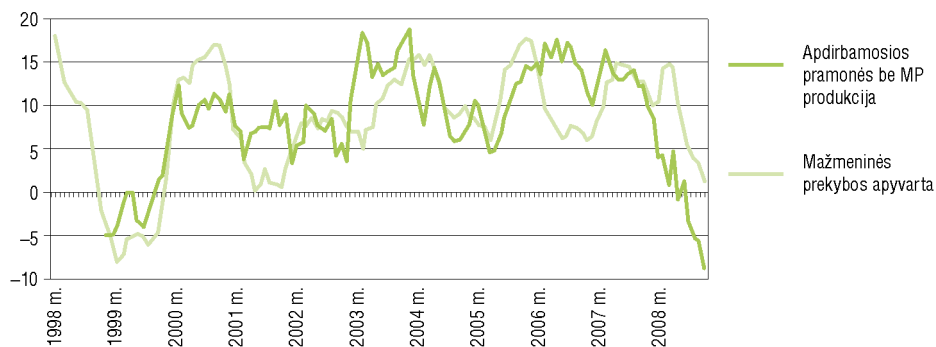
Deja, tenka konstatuoti, jog 2009 m. prasidėsianti ūkio recesija užtruks ilgiau ir bus skaudesnė nei 1999 metais. Šįsyk Lietuvos ekonomika neturės atramos nei vidaus pirkėjų tarpe, nei žemyn neriančiose Vakarų Europos ar Latvijos bei Estijos rinkose, kur užuovėją pavyko rasti prieš dešimtmetį. Rytų šalių, į kurias ekonomistai dėjo viltis šių metų pradžioje, perspektyvos nuo vasaros taip pat smarkiai apsiniaukė, keliskart smukus pasaulinėms naftos, gamtinių dujų ir metalų kainoms. Netgi tolimesnės ir egzotiškos Azijos, Afrikos ar Amerikos rinkos, į kurias iš bėdos būtų galima eksportuoti, siekiant išvengti nuopuolio, yra pažeistos globalaus „užkrato“.

Negana to, padėtį komplikuoja finansų rinkų sunkumai. Pastariesiems gyventojai ir įmonės jautresni nei prieš dešimt metų, kadangi pasiskolinusių skaičius ir bendras įsiskolinimo lygis yra didesnis (žr. 3 lentelę). Įsipareigojimai užsieniui taip pat gerokai gausesni nei 1998–1999 m., todėl ūkis ir išoriškai yra pažeidžiamesnis. 2010 m. numatomas papildomas kirtis ekonomikos plėtrai – Ignalinos atominės elektrinės uždarymas, kurio pasekmės, tiesa, galėtų sušvelninti žemos pasaulinės gamtinių dujų kainos. Anksčiau išvardinti veiksniai nustums Lietuvos ūkio atsigavimo galimybes bent iki 2011 metų (žr. 1 diagramą ir priedo 1 lentelę).

Lyginant ūkio situaciją 1998 m. ir 2008 m. matyti, jog kai kurie sektoriai jau dabar patiria ženklėsnį nuopuolį nei Rusijos krizės periodu – pavyzdžiui, apdirbamosi pramonė be *Mažeikių naftos* (žr. 10 diagramą). Iškalbinga ir tai, jog per tris 2008 m. ketvirčius bankroto procedūra pradėta 649 įmonėms, t. y. net 51,6 proc. daugiau nei atitinkamu 2007 m. laikotarpiu ir 6,6 proc. daugiau nei per visus 2007 metus.

Kai kurie sektoriai jau 2008 m. patyrė ženklėsnį nuopuolį nei Rusijos krizės periodu.

10 diagrama. Apdirbamosios pramonės (be mineralinių produktų) produkcijos ir mažmeninės prekybos apyvartos metinis pokytis (palyginamosiomis kainomis, 3 mėn. slenkantis vidurkis, proc.)

Atsižvelgiant į esamą ekonomikos lėtėjimo pagreitį, tikėtina, jog prekių importas ims smukti jau 2009 m. pradžioje, o eksportas – maždaug antrąjį ateinančių metų ketvirtį. Nedarbo lygio rodiklis (tyrimų duomenimis) veikiausiai šoktelės už keleto mėnesių, šį rudenį dešimtims įmonių paskelbus apie būsimus darbuotojų atleidimus. Namų ūkių vartojimo plėtra lėtės smarkiau nei 1998–1999 m. nuosmukio metu, visų pirma dėl išliksiančios aukštos infliacijos (žr. 3 diagramą ir priedo 1 lentelę) ir realaus darbo užmokesčio mažėjimo. 1998–2007 m. laikotarpiu įmonių pelningumo rodikliai į verslo ciklo pokyčius reaguodavo maždaug su 4–5 ketvirčių atsilikimu. Vis dėlto šįsyk dėl didėjančių sąnaudų ir silpstančios paklausos „žirklių“ minėtų rodiklių lagas gali sutrumpėti ir iki 3 ketvirčių, t. y. jau 2008–2009 m. sandūroje galima laukti ženklėsnio pelningumo koeficientų smuktelėjimo.

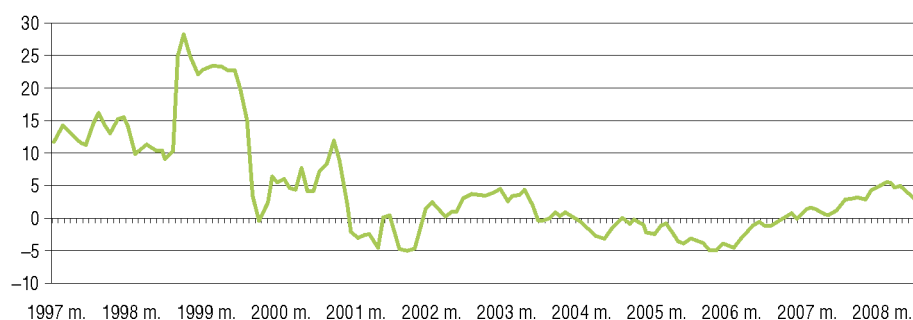
Daugelis makroekonomikos rodiklių pastebimai pablogės pirmoje 2009 m. pusėje.

Vertinant artėjančio nuosmukio grėsmę, reikia pripažinti ir nuo 1998–1999 m. pasiektą Lietuvos ūkio pažangą. Palyginti su padėtimi prieš dešimt metų, mūsų šalis tapo patikimesne ir žinomesne tarptautinio verslo dalyve, įskaitant ir narystę ES; daugiau verslo įmonių valdomos efektyviau, kadangi yra privatizuotos; ekonomikos bei eksporto pagal prekes struktūra tapo geriau diversifikuota ir orientuota į aukštesnės pridėtinės vertės kūrimą; šalies verslininkai įgijo patirties dirbti laisvosios rinkos sąlygomis, o gyvenimo lygis yra aukštesnis (žr. 3 lentelę). Prieš dabartinį sunkmetį Lietuva patyrė 5–6 metų makroekonomikos stabilumo laikotarpį, kuomet negalėjo pasidžiaugti praėjusiame dešimtmetyje. Be kita ko, atsispirti ekonomikos negandoms padės lankstesnė darbo rinka: mažesnis struktūrinis nedarbas, atviros daugelio Vakarų Europos valstybių sienos ir bevizis kelionių režimas su JAV, palankesnis gyventojų požiūris į darbą kitame mieste ar kaime bei platesnės galimybės dirbti namuose. ES struktūrinių bei Sanglaudos fondų lėšos, kurias Lietuva gauna būdama ES nare, smarkiai pagelbės išgyventi sunkmetį.

Spaudimas nuvertinti litą šiuo metu yra gerokai silpnesnis nei 1998–1999 m.

Svarbu pastebėti, jog pinigų politikos srityje šiuo metu yra daugiau stabilumo, nei 1998–1999 m., kadangi neplanuojami ir nediskutuojami jokie valiutos režimo pakeitimai. Tuo tarpu prieš dešimt metų ne tik sklاندė intensyvūs gandai apie galimą lito ir lato devalvaciją (beje, taip ir neįvykusią). Papildomo netikrumo teikė svarstymai apie būsimą lito persiejimą nuo JAV dolerio prie euro, jo datą ir aplinkybes. Lyginant tuometį ir dabartinį spaudimą nuvertinti litą, pastebėtina, jog 1998–1999 m. jis buvo kur kas stipresnis nei dabar – metinis realiojo efektyviojo valiutos kurso ūgtelėjimas vidutiniškai sudarė 15,5 proc., o per devynis 2008 m. mėnesius – tik 4,4 proc., palyginti su atitinkamu 2007 m. laikotarpiu (žr. 11 diagramą).

11 diagrama. Metinis realiojo efektyviojo lito kurso pokytis (proc.)

Reaguodama į susidariusią situaciją ir gresiančius ekonomikos sunkumus, po 2008 m. spalio mėn. Seimo rinkimų suformuota centro-dešinės koalicija paskelbė krizės įveikimo planą. Jame numatoma mažinti biudžeto deficitą 2009–2010 m. laikotarpiu, „apkarpančią“ valdžios sektoriaus išlaidas, didinant pajamas bei pasitelkiant papildomas priemones – parduodant turimas *Mažeikių naftos* akcijas bei sumažinant *Sodros* įmokų, pervedamų į privačius pensijų fondus, dalį.

Valdžios sektoriaus išlaidų mažinimas, palyginti su ankstesnės vyriausybės parengtu biudžeto projektu, apima aukščiausių valstybės pareigūnų darbo užmokesčio, asignavimų investicijoms ir valstybės įstaigų darbuotojų užmokesčiui (išskyrus pedagogus), viešųjų ryšių paslaugoms, transportui, kanceliariinėms prekėms ir pan. sumažinimą, socialinių išmokų mažinimą didesnes pajamas gaunantioms šeimoms, socialinių išmokų ir MMA indeksavimo įstatymo panaikinimą ir kt.

Plano biudžeto pajamų pusėje vardijamos tokios svarbiausios priemonės: dvejiems metams pelno ir dividendų mokesčio tarifą padidinti iki 20 proc., PVM – iki 19 proc., o gyventojų pajamų mokesčio (GPM) – mažinti iki 20 proc.; naikinti lengvatinius PVM tarifus, išskyrus lengvatą šildymui; didinti akcizus kurui, alkoholiui ir tabako gaminiams; į pelno mokesčio ir GPM sistemą įtraukti ūkininkus; į socialinio ir sveikatos draudimo sistemas įtraukti dabar jose nedalyvaujančius asmenis; panaikinti verslo liudijimus ir pagal verslo liudijimą veikiančius asmenis apmokestinti gyventojų pajamų mokesčiu; didinti NPD gaunantiems mažas pajamas; įvesti mokesť už tarnybinius automobilius; valstybinėms įmonėms įvesti 3,5 proc. valstybės kapitalo mokesť.

Trumpuoju laikotarpiu daugelis plano priemonių turės prociklinės įtakos – pvz., sunkesnė mokesčių našta verslui, PVM tarifo didinimas ir lengvatų panaikinimas ir kt. Vien PVM pokyčiai vidutinės metinės SVKI infliacijos tempą 2009 m. padidintų 2,0–2,5 proc. punkto. Pagal dabartinius (gruodžio 9 d.) koalicijos siūlymus, labiausiai pagerėtų mažesnes pajamas gau-

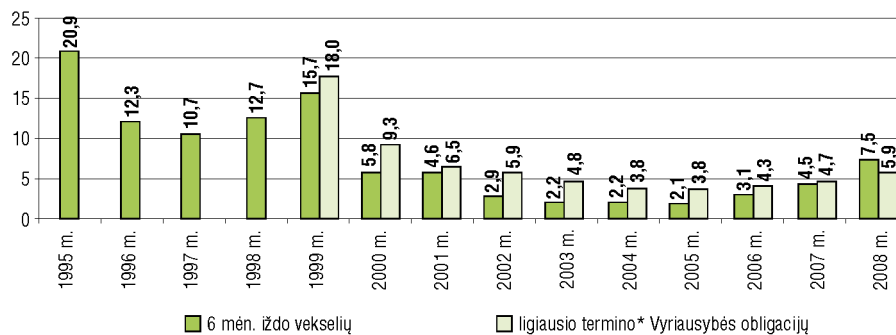
Krizės įveikimo planas trumpuoju laikotarpiu yra prociklinis, tačiau būtinas, norint išvengti dar skaudesnio kritimo vidutiniu laikotarpiu.

nančių samdomųjų darbuotojų padėtis, kadangi jiems GPM sumažinimo ir NPD padidėjimas atnešų didesnę naudą nei PVM tarifų kilstelėjimas. Tuo tarpu verslo ir iš pensijų bei socialinių išmokų gyvenančių asmenų padėtis bus dar labiau apsunkinta.

Kita vertus, vyriausybės ryžtas laikytis biudžeto disciplinos yra gyvybiškai reikalingas, norint išvengti dar skaudesnio ūkio kritimo vidutiniu laikotarpiu. Galimybės finansuoti biudžeto deficitą tarptautinėje rinkoje skolintomis lėšomis yra ribotos, kadangi net lėšų turinčios finansų įstaigos nenori jų skolinti dėl pasitikėjimo stokos. Tuo tarpu vien 2008 m. gruodžio mėn. – 2009 metais Lietuvos vyriausybei reikės išpirkti vertybinių popierių už 800 mln. Lt. Be to, prastėja Lietuvos kredito reitingai – pavyzdžiui, agentūra *Standard & Poor's* šiemet juos pablogino net du kartus iki BBB+ lygio, anksčiau turėto 2003 metais.

Žinoma, Lietuvos valstybės finansų padėtis yra geresnė nei 1998–1999 m., ir vertinant biudžeto deficito dydį (žr. 3 lentelę), ir solidesnį įvaizdį tarptautinėje rinkoje. Prieš dešimt metų Lietuvos vyriausybei niekas, išskyrus tarptautines organizacijas, neskolino ilgiau nei dvejiems metams, o vertybinių popierių aukcionuose pritrauktų lėšų kaina siekė 13–18 proc. (žr. 12 diagramą). Pastebėtini ir pagerėję vyriausybės makroekonomikos padėties prognozavimo įgūdžiai – pavyzdžiui, 1999 m. biudžeto planas buvo parengtas tikintis 5,5 proc. realaus BVP augimo tempo, o buvo sulaukta 1,5 proc. ūkio nuosmukio. Nepaisant to, kad stiprybių valstybės finansų srityje per pastarąjį dešimtmetį padaugėjo, mažesnis biudžeto deficitas ir fiskalinė drausmė tebėra būtinos ilgalaikio ekonomikos stabilumo sąlygos.

12 diagrama. Vyriausybės VP vidutinis pajamingumas vėliausiame metų aukcione (proc.)

* 1999 m. – 2 metų, 2000 m. – 3 metų, 2001 m. – 7 metų, 2004 m. – 9 metų, 2002–2003 m. ir 2005–2008 m. – 10 metų.

Lyginant vyriausybės numatomas priemones ūkio nuosmukiui palengvinti galima konstatuoti, jog 2009 m. valdžios veiksmai yra kur kas platesnio užmojo, planuojami nuosmukiui dar neprasisidėjus ir atrodo geriau apsvastyti nei 1998–1999 metais. Tuomet vyriausybė ėmėsi daugiausiai tiesioginės *ad hoc* paramos nukentėjusiems eksportuotojams pagelbėti. Rimtesnės priemonės buvo pradėtos svarstyti tik įsibėgėjus recesijai, kartu su 2000 m. biudžeto projektu. 1999 m. pabaigoje – 2000 m. buvo laikinai sustabdytas nuvertėjusių indėlių grąžinimas; pelno mokesčio tarifas sumažintas nuo 29 proc. iki 24 proc.; mažintas darbo užmokesčio fondas bei valstybės institucijų vartojimo išlaidos; panaikinta PVM lengvata gyvenamųjų patalpų šildymui ir elektrai kaimo gyventojams; vėliau Sodros biudžetui „aplopyti“ buvo panaikinta viršutinė įmokų riba. Taigi 2008 m. vyriausybės siūlomos priemonės rodo neabejotinai aktyvesnes bei – jei planas bus įgyvendintas – efektyvesnes valdžios pastangas tramdyti ūkio nuosmukį nei praėjusiame dešimtmetyje.

Dabartinės vyriausybės siūlomos priemonės kur kas veiksmingesnės ir geriau apgalvotos nei 1998–1999 m.

Pasaulio ir Lietuvos chemijos pramonės apžvalga

Pasaulio chemijos pramonė išgyveno dešimties metų klestėjimo laikotarpį, tačiau dėl pasaulinės finansų ir ekonominės krizės ji susidurs su rimtais iššūkiais ateinančiais dvejais metais. Lietuvos chemijos pramonės įmonės, po itin sėkmingų kelerių metų, susidūrė su naujais iššūkiais – mažėjančia paklausa ir krentančiomis produktų kainomis. Pasaulinė chemijos pramonės perspektyva yra gera, ypač farmacijos ir specializuotų chemikalų srityse.

Chemijos pramonė klestėjo dėl pasaulio, o ypač Azijos šalių, sparčios ūkio plėtros.

Chemijos pramonė paskutinį dešimtmetį augo labai sparčiai ir praėjusiais metais pasiekė net 2,3 trln. eurų apyvartą. Pasauliniu mastu chemijos pramonės produkcijos paklausa augo, žinoma, dėl Indijos ir Kinijos ūkio augimo, taip pat ir dėl augančios paklausos Vidurinių Rytų šalyse. Bazinių chemikalų paklausa augo ypač sparčiai siekiant pagaminti kuo daugiau plastikų, o specialiųjų chemikalų gamyba augo dėl dažų ir lakų paklausos.

Azijos regionas tapo ne tik svarbiu vartojimo židiniu, bet ir gamybos poligonu, nes čia galima pagaminti daug pigiau negu JAV ar Europoje. Azijos gamintojai gana sparčiai plėtojo gamybos pajėgumus ne tik dėl augančios paklausos regione, mažesnių gamybos kaštų, bet ir dėl palankesnio reguliavimo režimo, paprastesnių statybos procedūrų ir tiesioginės nacionalinių vyriausybių paramos.

Kadangi chemijos produktai yra naudojami daugumoje pramonės sričių, o daugelis galutinių produktų yra pagaminti naudojant chemines medžiagas, chemijos pramonė yra labai priklausoma nuo bendro ekonomikos cikliškumo. Ūkio situacija nulemia chemijos produktų paklausą kituose pramonės sektoriuose ir tiesioginių vartotojų rinkoje. Pavyzdžiui, 1997–2007 m. pasaulio BVP augo vidutiniškai po 4 proc. per metus, tuo tarpu chemijos pramonės realus gamybos augimas sudarė beveik tiek pat – 3,5 proc. kasmet.

Dešimt iš dvidešimties didžiausių chemijos kompanijų yra Europoje.

Europos Sąjungos chemijos pramonė užima stiprias pozicijas pasaulinėje rinkoje ir kol kas sugeba nenusileisti pasaulinėje konkurencijoje Azijos gamintojams. Dešimt iš dvidešimties didžiausių pasaulio chemijos kompanijų yra Europoje. Chemijos pramonė taip pat yra žinoma savo gebėjimu kurti aukštą pridėtinę vertę – Europoje ji beveik dvigubai lenkia pramonės sektoriaus pridėtinės vertės vidurkį, tenkantį vienam darbuotojui. Tik vaistų gamyba sugeba pasiekti dar beveik ketvirtadaliu didesnę pridėtinę vertę vienam darbuotojui, palyginti su chemijos pramonės vidurkiu.

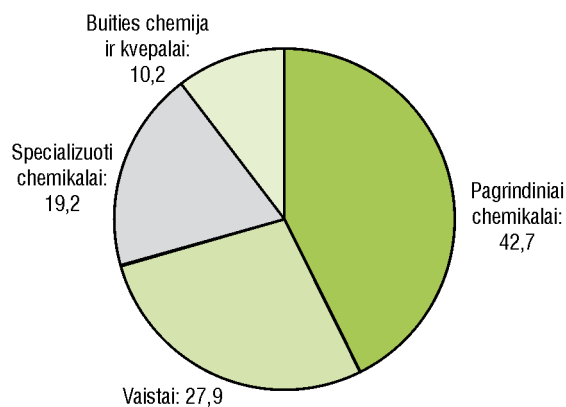
Chemijos pramonės struktūrą galima pavaizduoti tam tikra piramide, pagal gaminamų produktų kiekį ir kainą. Piramidės apačioje yra naftos chemijos produktai ir polimerai, kurių gamybos procesai yra pakankamai standartizuoti, ir gamintojai konkuruoja, stengdamiesi sumažinti gamybos kainą. Todėl šioje grandyje įmonės stengiasi pasiekti kuo didesnę maso ekonomiją ir stato vis didesnes gamyklas. Kitame spektro gale yra medikamentai ar kiti specialieji chemikalai, kurie gaminami santykinai mažais kiekiais. Šiose produktų grupėse yra daugiausia inovacijų ir atitinkamai galimybių gauti patrauklią kainą už savo produktus.

Chemijos pramonė ES mastu sukuria 2 proc. BVP.

Chemijos pramonė Europos Sąjungos mastu sukuria apie 2 proc. viso BVP, tiek pat, kiek ir žemės ūkis. Tai sudaro beveik 10 proc. visos pramonės produkcijos, kuri sukuria 21 proc. ES BVP. Europos Sąjungos chemijos pramonės įmonėse tiesiogiai dirba apie 1,2 mln. darbuotojų, tačiau nuo jos veiklos priklauso dar apie 2,5 mln. darbo vietų.

Chemijos pramonė Europoje išsiskiria investicijomis į tyrimus ir inovacijas, nes sąnaudų požūriui pralaimi Azijos gamintojams, todėl ieško naujų galimybių plėtoti verslą. Beveik pusę naujų chemijos pramonės patentų užregistruoja Europos įmonės. ES chemijos pramonė skiria beveik ketvirtį visų pramonės sektoriaus išlaidų tyrimams ir inovacijoms. Chemijos įmonės daug investuoja tokiose srityse kaip klimato kaita, atsinaujinančioji energetika, švaraus vandens technologija, namų statyba ir kitos. Tuo pačiu chemijos pramonė sugebėjo pasiekti įspūdingų energijos taupymo rezultatų – jos energijos suvartojimas 2005 metais išliko toks pats kaip ir 1990 metais, nors produkcijos apimtis išaugo 60 proc.

13 diagrama. Chemikalų ir cheminių produktų, guminių ir plastikinių produktų gamyba ES 2006 m. (proc.)

Dar metų pradžioje daugelis chemijos gamintojų galėjo džiaugtis įspūdingu pelnu, augančia apyvarta ir kylančia paklausa. Tuo tarpu metų pabaigoje daugelis chemijos gigantų buvo priversti riboti gamybą ir net mažinti darbuotojų skaičių. Ūkio recesija daugelyje didžiųjų Europos šalių mažina vartotojų ir verslo pasitikėjimą, vartojimas slopsta ar net mažėja, ir tai turi atitinkamos įtakos chemijos pramonės rodikliams. Finansų krizė JAV antrame 2008 metų pusmetyje pradėjo turėti didesnės įtakos realiajai ekonomikai tiek pasaulyje, tiek Europos Sąjungoje ir paspartino pagrindinių chemikalus vartojančių verslo segmentų nuosmukį: statybos, automobilių gamybos, mašinų ir įrangos, o tai atitinkamai turėjo neigiamos įtakos ir chemijos pramonei.

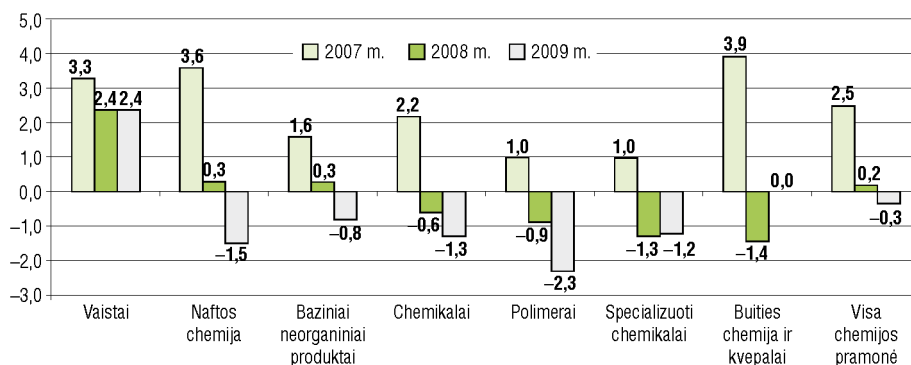
Ateinantys metai, Europos Sąjungos chemijos pramonės įmonių asociacijos vertinimu, bus dar blogesni – produkcijos apimtis (be vaistų) sumažės 1,3 proc., palyginti su 2008 m. Daugelis sričių sulauks blogesnių rezultatų negu šiais metais. Tik buitinės chemijos produktų gamybos apimtis bus tolygi. ES chemijos pramonės perspektyva labai priklausys nuo to, kaip giliai ir ilgai užtruks ekonomikos recesija Europoje ir kaip užsitęsus krizei Europos gamintojai gebės išlaikyti savo konkurencingumą kitų pasaulio šalių gamintojų atžvilgiu. ES chemijos pramonė vis labiau susidurs su prisitaikymo sąnaudomis dėl Cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH) reglamento įgyvendinimo. Taip pat chemijos pramonė patirs vis didesnius kaštus dėl Europos Sąjungos ambicijų mažinti anglies dvideginio išmetimą. Energijai imlioms chemijos pramonės įmonėms gali tekti papildomai investuoti stengiantis sumažinti energijos suvartojimą arba papildomai įsigyti aplinkos taršos leidimų.

Pastaraisiais metais Kinija skatino chemijos pramonės plėtrą ir ypač bazinių chemikalų gamybą, siekdama savo jėgomis aprūpinti augančius poreikius. Kinijos vyriausybė subsidijuoja didesnių gamyklų statybas, siekdama sumažinti sąnaudas ir įgyti konkurencinį pranašumą. Panašiai elgiasi ir Indijos vyriausybė, kuri specialiose ekonominėse zonose

Pasaulio ūkio nuosmukis turi tiesioginės įtakos chemijos pramonei.

Azijos šalys, ypač Kinija, remia chemijos pramonės plėtrą regione.

14 diagrama. ES chemijos pramonės produkcijos metinis pokytis 2007–2009 m. (proc.)

Šaltinis: Europos chemijos pramonės taryba (CEFC).

skatina statyti naftos chemijos gamyklas, stengiantis patenkinti polimerų paklausą. Tačiau Indijos pramonės sektorius yra gerokai silpnesnis negu Kinijos, todėl ir chemijos produktų paklausa yra ženkliai mažesnė. Kinijos gamybos pajėgumų plėtra 2009–2011 metais turės neigiamos įtakos kitų pasaulio šalių chemijos gamintojų rezultatams ir ilgainiui paskatins įmonių susijungimus Europoje. Prognozuojama, kad po 2011 metų naujų gamyklų pajėgumai Kinijoje bus dvigubai didesni negu dabar esantys Vokietijoje.

Tačiau Kinijos valdžia taip pat skatina ir kitų chemijos produktų gamybą, pavyzdžiui, tekstilės dažų, pagrindinių vaistų ar kitokių specializuotų chemikalų. Planuojama, kad Kinijos dalis chemijos produktų apyvartoje padidės nuo 11 proc. 2007 metais iki 29 proc. 2020 metais. Tuo tarpu JAV ir ES, nors jų apyvarta ir toliau augs, santykinė svarba sumažės – JAV nuo 23 proc. iki 19 proc., o ES nuo 30 proc. iki 28 proc. visos chemijos pramonės apyvartos.

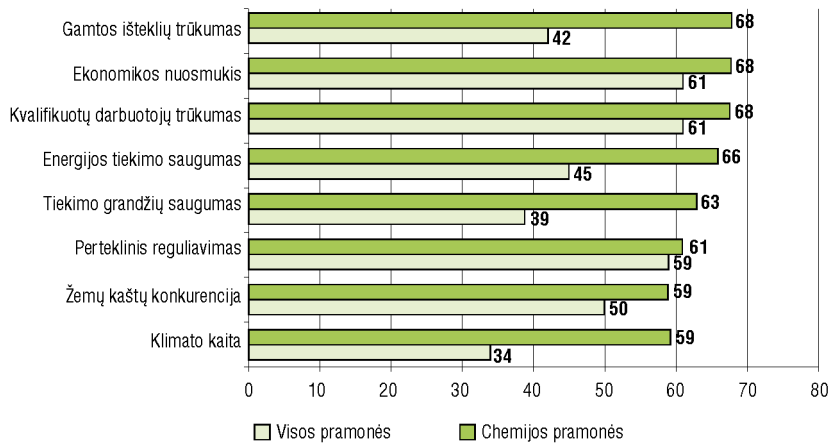
4 lentelė. Chemijos pramonės apyvarta (mlrd. eurų)

	Mlrd. eurų			Struktūra (proc.)		
	2007 m.	2015 m.	2020 m.	2007 m.	2015 m.	2020 m.
EU-27	699,0	934,8	1121,0	30	29	28
JAV	522,8	667,4	777,5	23	21	19
Azija	719,6	1138,3	1516,1	31	35	38
Kinija	241,4	641,7	1182,4	11	20	29
Japonija	196,4	191,7	188,9	9	6	5
Kiti	287,6	407,9	492,3	13	13	12
Pasaulis	2292,3	3235,0	4012,2	100	100	100

Šaltinis: Deutsche Bank Research.

Nors ilgalaikės sektoriaus perspektyvos yra neblogos, dabartinė situacija chemijos pramonėje yra sudėtinga. Viena iš pagrindinių problemų šiame sektoriuje yra fiksuotos sąnaudos. Tai yra kapitalui imli pramonės šaka, ir reikia didelių investicijų tam, kad būtų užtikrinta masto ekonomija. Ypač bazinių chemikalų segmente reikia statyti didžiules gamyklas, numatyti logistikos sprendimus, energijos tiekimo infrastruktūrą ir ilgalaikės energijos tiekimo sutartis. Tokių gamyklų statyba planuojama iš anksto, o pačios statybos procesas užtrunka taip pat gana ilgą laiką. Todėl chemijos pramonė išgyvena dviejų tipų ciklus – ekonominius ciklus, susijusius su bendra ekonomikos padėtimi, bei perteklinių pajėgumų ciklus, kai gamintojai vienu metu per daug investuoja ir turi pernelyg daug gamybos pajėgumų.

15 diagrama. Pasaulio įmonių vadovų apklausa 2008 m.
Kokie klausimai kelia daugiausia nerimo vadovams (proc.)

Šaltinis: PricewaterhouseCoopers.

Todėl gaminių kainos krenta, ir tik po kurio laiko vėl atsiranda gamybos ir paklausos pusiausvyra.

Dabartinėmis sąlygomis chemijos pramonė jau pajuto realios ekonomikos nuosmukio pradžia, ir jos apyvarta daugelyje sričių jau mažėja. Didžiausia pasaulyje chemijos bendrovė BASF 2008 m. lapkričio mėnesį paskelbė mažinanti gamybą net 25 proc. ir planuoja atleisti apie 20 tūkst. darbuotojų. Sudėtingą padėtį kitais metais dar labiau apsunkins specifinis chemijos sektoriaus sunkumų periodas, nes daug naujų gamyklų bus baigtos Azijos šalyse, ir pirmiausia Kinijoje. Todėl artimiausi keleri metai bus ypač sunkūs Europos gamintojams ir dar labiau paskatins juos orientuotis į specializuotus, aukštesnės pridėtinės vertės chemijos produktus.

Sparčiai blogėjanti sektoriaus padėtis gali paskatinti pasaulio, o ypač Azijos valstybes, imtis dar didesnio prekybos varžymo, stengiantis sukurti geresnes sąlygas vietos gamintojams. Kadangi ES importuoja apie 70–80 proc. visų žaliavų ir maždaug 70 proc. visų tarpinių produktų, prekybos apribojimai gali būti labai rimtas kliuvinys Europos pramonei, kartu ir chemijos pramonei. Dabar jau egzistuoja apie 450 eksportą ribojančių priemonių įvairioms prekėms. Pavyzdžiui, Kinija dabar taiko net 120 proc. muitą geltonajam fosforui, kuris naudojamas trąšų gamyboje.

Lietuvos chemijos pramonei paskutiniai keleri metai buvo itin sėkmingi. Chemijos pramonė per kelerius metus iš aštuntosios pagal pridėtinę vertę Lietuvos apdirbamosios pramonės šakos 2005 m. tapo trečiąja 2007 m. – po maisto ir rafinuotų naftos produktų. Chemijos pramonė 2007 m. sukūrė 1,9 proc. BVP (pirmąjį 2008 m. pusmetį – 2,1 proc.) ir 10,4 proc. apdirbamosios pramonės pridėtinės vertės (pirmąjį 2008 m. pusmetį – 12,2 proc.) – taigi per dvejus metus jos dalis padvigubėjo (2006 m. ji sudarė 6,6 proc.). Kaip matome, Lietuvoje santykinė chemijos pramonės svarba tapo panaši kaip ir visoje ES.

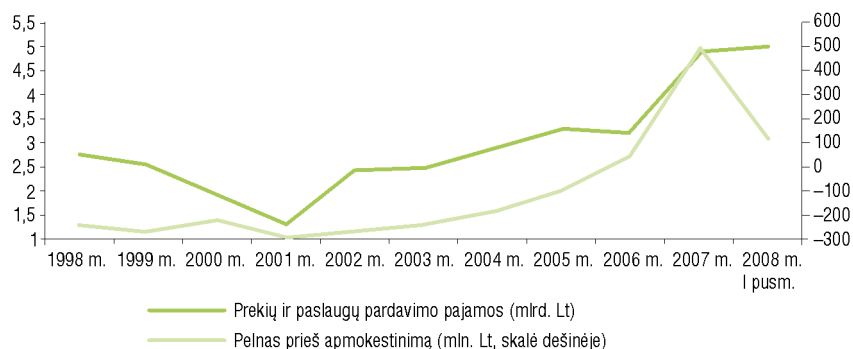
Pastaruosius porą metų chemijos įmonių pajamos už parduotas prekes ir paslaugas bei pelnas iki apmokestinimo pasiekdavo vis naujus rekordus (žr. 16 diagramą). Pardavimų pajamos 2007 metais buvo 80 proc. didesnės nei 2006 m. ir siekė 5,0 mlrd. Lt (10,9 proc. visų apdirbamosios pramonės pajamų), pelnas iki apmokestinimo šoktelėjo 2,1 karto iki 480,5 mln. Lt. Pirmąjį šių metų pusmetį pajamos už parduotą produkciją ūgtelėjo 34,9 proc., o pelnas prieš apmokestinimą padidėjo dar įspūdingiau – 1,9 karto, nes sąnaudos augo gana nuosaikiai – 20,1 proc. per metus. Išaugus pelno augimo tempams, šių metų sausio–

Chemijos pramonė susidurs su gamybinių pajėgumų pertekliumi 2009–2011 metais.

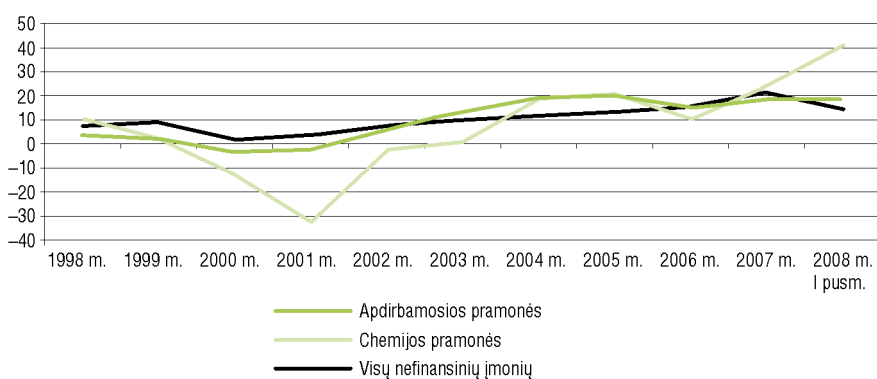
Chemijos pramonė yra trečia pagal pridėtinę vertę Lietuvos apdirbamosios pramonės šaka.

Šių metų pirmasis pusmetis buvo pelningiausias.

16 diagrama. Chemijos pramonės pajamos ir pelnas

17 diagrama. Kapitalo grąža (proc.)

birželio mėn. chemijos pramonės kapitalo grąža sudarė 40,9 proc. ir buvo viena geriausių tarp pramonės šakų bei daugiau nei dvigubai didesnė nei atitinkamas visos apdirbamosios pramonės rodiklis (žr. 17 diagramą).

Įmonių pelnas panaudotas įmonių likvidumui gerinti.

Chemijos sektorius pagirtinas už pastangas puoselėti savo verslą, nes didesnę praėjusių kelerių metų pelną įmonės panaudojo likvidumui gerinti. Iki 2002–2004 m. chemijos pramonės turto ir įsipareigojimų santykis svyravo apie 1,40 ir buvo blogiausias (kartu su naftos perdirbimo veikla) tarp apdirbamosios pramonės šakų, tuo tarpu pirmąjį 2008 m. pusmetį jis buvo jau geriausias ir siekė 2,59.

Pastebėtina, jog Lietuvos chemijos gamybos koncentracija yra didelė ir vis didėja: dvi šakos gavo 85 proc. visų mūsų šalyje pagamintų chemijos gaminių pardavimo pajamų (trašų ir polietileno tereftalato (PET) gamyba – atitinkamai 50,1 proc. ir 34,5 proc.) – prieš kelerius metus šios dvi šakos gavo tris ketvirtadalius pardavimo pajamų. Farmacijos pramonės lyderis *Sanitas* šiemet atidarė naują fabriką Kaune, ir, tikėtina, tai padidins farmacijos pramonės dalį Lietuvoje. Farmacinės ir diagnostinės biotechnologijos įmonės *Fermentas*, *Sicor Biotech* taip pat stiprėja – 2007 metais jų pajamos pasiekė beveik 100 mln. litų.

Chemijos pramonė eksportuoja beveik 80 proc. visos produkcijos.

Chemijos pramonė yra viena iš labiausiai į eksportą orientuotų Lietuvos pramonės šakų, užsienio klientams parduodanti 78,4 proc. visos produkcijos (apdirbamosios pramonės vidurkis – 55 proc.). Lietuvos chemijos gaminių užsienio prekybos deficitas per pastaruosius metus sparčiai sumažėjo – per devynis šių metų mėnesius jis tesudarė 6,4 proc. atitinkamos prekių grupės apyvartos, nors prieš metus jis dar siekė 25,4 proc. (žr. priedo 3 lentelę). Žvelgiant į atskiras prekių grupes, matyti, jog tik trašų ir PET Lietuva išveža daugiau nei įsiveža, o kitų chemijos prekių užsienio prekyba yra aiškiai deficitinė.

Šiomet chemijos gaminių eksportas augo įspūdingai – per devynis mėnesius, palyginti su tuo pačiu 2007 m. laikotarpiu, padidėjo net 73,6 proc. (visas prekių eksportas – 33,8 proc.). Pagrindinės chemijos produkcijos pardavimų užsienyje augimo priežastys – palanki pasaulinės trąšų rinkos konjunktūra ir nauji *Achemos* gamybos pajėgumai (amoniako, metanolio bei azoto rūgšties).

Nors pavasarį sektoriaus perspektyvas buvo galima vertinti labai optimistiškai, krintančių produkcijos kainų ir aukštų gamybos kainų „replės“ rudenį jau ėmė dusinti chemijos pramonę. Pirmąjį šių metų pusmetį augusi trąšų paklausa leido keleriopai pakelti trąšų kainas, tačiau dabar, palyginti su vasaros pradžia, kai kurių pagrindinių trąšų kainos krito keliais kartais. Tuo tarpu gamtinių dujų kainų augimas rudenį dar vis tęsėsi. Gamtinių dujų kainos, siekusios apie 300 JAV dolerių praėjusių metų vasarą, dabar viršija 500 JAV dolerių už tūkstantį kubinių metrų. Kadangi gamtinių dujų kainos yra susietos su mažai sieringo mazuto kainomis su 6 mėnesiu atsilikimu, gamtinių dujų kainų mažėjimas turėtų išryškėti tik pavasarį. Dabartinę padėtį apsunkina tai, kad trąšų gamintojai yra susaistyti ilgalaikėmis energijos tiekimo sutartimis, kurios įpareigoja įmones sumokėti už suderėtą energijos išteklių kiekį, nepriklausomai nuo faktinio suvartojimo gamyboje.

5 lentelė. Kai kurių trąšų ir gamtinių dujų kainos 2008 m.

	Amoniakas	Karbamidas	Kalcio amonio salietra	Gamtinės dujos (Lietuvos rinka)
	USD / t	USD / t	EUR / t	USD / 1000 m ³
2008 m. liepos mėn. pab.	775	820	331	443
2008 m. lapkričio mėn. pab.	243	235	365	503
Pokytis (proc.)	-219	-249	9	12

Šaltinis: Kemira International, VKEKK.

Taigi staiga pasikeitus rinkos sąlygoms, yra nenuostabu, kad pagrindiniai Lietuvos trąšų gamintojai jau paskelbė mažinantys gamybą, o kai kurie net ir nutraukė veiklą. Didžiausias pasaulyje trąšų gamintojas *Yara International* nuo gruodžio 1 d. uždaro savo trąšų gamyklą *Kemira GrowHow* Kėdainiuose. Pirkėjai laukia dar didesnės trąšų kainų korekcijos, o prisotintose pasaulio trąšų rinkose eksportas sumažėjo 50 proc. Gamintojai tikisi, kad pavasarį paklausa trąšoms vėl turėtų išaugti.

Ilgalaikiu laikotarpiu fundamentalios aplinkybės chemijos sektoriaus plėtrai yra palankios. Trąšų paklausa turėtų augti, nes maisto produktų paklausa auga dėl gyventojų skaičiaus didėjimo ir įvairesnio žmonių raciono. Augant vartojimui, turėtų augti tiek bazinių, tiek specializuotų chemikalų paklausa. Klimato kaitos problema taip pat skatins naujų technologijų paiešką, siekiant perdirbti atliekas ir išgauti kurą, taupyti energiją, tobulinant egzistuojančias statybos technologijas.

PRIEDAS

1 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 2000–2010 m.

	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2008 m. (prognozė)	2009 m. (prognozė)	2010 m. (prognozė)
Realiojo BVP metinis pokytis (proc.)	4,1	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	8,9	5,0 (I–III ketv.)	5,5	–2,0	–2,0
Nominalusis BVP (mlrd. Lt)	45,737	48,637	52,070	56,959	62,698	72,060	82,793	98,139	83,620 (I–III ketv.)	126,108	138,719	149,817
Valdžios sektoriaus balansas (ESS'95, proc. BVP)*	–3,2	–3,6	–1,9	–1,3	–1,5	–0,5	–0,4	–1,2	–1,7 (I pusr.)	–1,5	–1,5	–2,0
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI (proc.)	1,1	1,6	0,3	–1,1	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1 (lapkritis)	11,5	6,0	5,0
Einamosios sąskaitos deficitai (proc. BVP)	5,9	4,7	5,1	6,8	7,7	7,1	10,6	14,6	17,7 (I pusr.)	12,0	8,0	8,0
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokesčio (be individualių įmonių, IV ketv., Lt)	1073,2	1087,1	1145,1	1207,9	1310,2	1453,4	1731,7	2052,0	2319,9 (III ketv.)	2359,8	2501,4	2601,4
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis (be individualių įmonių, IV ketv., proc.)	–0,5	1,3	5,3	5,5	8,5	10,9	19,1	18,5	19,0 (III ketv.)	15,0	6,0	4,0
Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3	5,9 (III ketv.)	5,0	8,0	9,5
Bankų klientams suteiktos paskolos (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Lt)	5,519	6,503	7,933	12,099	16,898	25,957	38,641	60,114	70,414 (III ketv.)	72,137	80,793	88,873
Bankų klientams suteiktų paskolų metinis pokytis (proc.)	–0,9	17,8	22,0	52,5	39,7	53,6	48,9	46,9	28,5 (III ketv.)	20,0	12,0	10,0
Indėliai ir akredityvai (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Lt)	8,596	10,416	11,677	13,574	17,86	25,133	30,293	40,109	40,953 (III ketv.)	44,120	46,326	48,642
Indėlių ir akredityvų metinis pokytis (proc.)	23,9	21,2	12,1	16,2	31,6	40,7	20,5	22,6	11,3 (III ketv.)	10,0	5,0	5,0
Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (laikotarpio pabaigoje, proc.)	11,03	8,13	6,08	5,07	5,67	4,70	5,37	8,61	8,65 (spalis)	8,75	8,00	7,50

* 2000–2006 m. ir 2007–2010 m. paskolų ir indėlių duomenys bei prognozės nėra griežtai palyginami dėl metodologijos pokyčių.

2 lentelė. Ekonomikos sektorių santykinė svarba ir augimo tempai

	Santykinė dalis (proc.)					Metinis pokytis palyginamosiomis kainomis (proc.)				
	2004 m. I pusm.	2005 m. I pusm.	2006 m. I pusm.	2007 m. I pusm.	2008 m. I pusm.	2004 m. I pusm.	2005 m. I pusm.	2006 m. I pusm.	2007 m. I pusm.	2008 m. I pusm.
Bendroji pridėtinė vertė*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	8,1	6,5	8,4	8,0	6,1
Žemės ūkis, medžioklė ir žuvininkystė	3,5	3,8	3,2	3,5	4,2	7,4	4,5	-5,2	7,2	0,8
Išgaunamoji pramonė	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	-2,4	-10,7	-5,9	-3,1	-0,7
Apdirbamoji pramonė	21,0	20,9	21,2	19,7	19,6	13,6	7,1	12,7	6,8	7,0
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	5,1	4,4	4,3	3,4	3,2	7,8	-4,0	6,3	-8,3	0,4
Statyba	6,2	6,4	7,4	9,0	9,2	10,5	9,0	19,7	27,6	8,3
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	17,4	17,1	16,8	16,6	16,7	9,9	7,1	7,2	13,7	7,9
Viešbučiai ir restoranai	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	4,5	5,6	5,4	4,2	4,0
Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	12,7	13,0	12,9	13,3	12,7	7,3	10,0	9,6	9,6	7,5
Finansinis tarpininkavimas	2,2	2,4	3,0	3,5	3,7	5,4	2,2	7,1	5,8	5,9
Nekilnojamoji turtas, nuoma ir kita verslo veikla	10,7	11,7	12,3	11,9	11,8	6,7	12,3	12,6	3,7	7,6
Valstybės valdymas ir gynimas, privalomasis socialinis draudimas	7,5	7,2	6,8	6,7	6,2	3,1	4,1	4,3	5,7	3,6
Švietimas	5,9	5,4	4,4	5,0	5,3	4,2	2,3	-3,6	2,2	2,0
Sveikata ir socialinis aprūpinimas	2,8	2,8	3,0	3,1	3,2	0,1	3,5	0,4	-1,0	1,6

* BVP gaunamas susumavus bendrąją pridėtinę vertę bei gaminių mokesčius ir atėmus subsidijas.

3 lentelė. Eksportas pagal prekių grupes (mln. Lt)

	Eksportas							Užsienio prekybos balansas f.o.b. kainomis (proc.)*		
	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m. I-III ketv.	Santykinė dalis 2008 m. I-III ketv. (proc.)	Metinis pokytis 2008 m. I-III ketv. (proc.)	2007 m. I-III ketv.	2008 m. I-III ketv.
Iš viso	21 263	25 819	32 767	38 888	43 192	43 036	100,0	33,8	-14,7	-10,8
Mineraliniai produktai	4344	6510	8940	9292	5902	11 415	26,5	130,6	-22,4	-17,6
Žemės ūki ir maisto produktai	2355	2956	4209	5417	7346	6385	14,8	20,9	11,4	8,3
Mašinos ir įrenginiai	2346	3287	4079	4886	5589	4457	10,4	12,0	-30,4	-25,6
Chemijos pramonės produkcija	1406	1793	2390	2515	3477	4284	10,0	73,6	-25,4	-6,4
Transporto priemonės	3178	2339	2707	3948	4557	3572	8,3	4,1	-34,5	-30,3
Plastikai, kaučiukas ir jų dirbiniai	557	779	1186	2000	3430	2595	6,0	1,2	7,0	6,5
Tekstilė ir tekstilės dirbiniai	2970	3022	3043	3228	3263	2325	5,4	-6,0	7,5	5,3
Metalai ir jų dirbiniai	669	1138	1434	1780	2262	2125	4,9	26,2	-34,4	-23,5
Baldai	1276	1566	1809	2208	2665	2022	4,7	2,9	54,1	54,6
Mediena, popierius ir jų dirbiniai	1430	1598	1908	2137	2660	1911	4,4	-3,4	5,8	3,8
Kitos prekės	731	831	1062	1478	2041	1945	4,5	40,1	-28,0	-13,1

* Atitinkamos prekių grupės apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota f.o.b. kainomis.

4 lentelė. Pagrindiniai Lietuvos užsienio prekybos partneriai 2008 m. I–III ketv.

	Eksportas			Importas			Užsienio prekybos balansas f.o.b. kainomis (proc.)*	
	Mln. Lt	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	Mln. Lt	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	2007 m. I–III ketv.	2008 m. I–III ketv.
Iš viso	43 036,1	100,0	33,8	56 296,0	100,0	23,6	-14,7	-10,8
Europos Sąjunga	26 273,6	61,1	24,7	31 824,1	56,5	3,3	-16,3	-7,0
Latvija	4954,9	11,5	18,4	2889,5	5,1	20,3	29,4	28,7
Vokietija	3114,5	7,2	-9,8	6622,8	11,8	-3,6	-30,8	-33,8
Lenkija	2489,1	5,8	17,6	5581,7	9,9	17,3	-36,2	-36,1
Estija	2448,5	5,7	26,8	1664,8	3,0	4,4	12,1	21,5
Prancūzija	2226,2	5,2	85,9	1555,2	2,8	-1,3	-11,1	20,2
Danija	2168,3	5,0	76,4	1207,5	2,1	-5,2	0,8	30,8
Jungtinė Karalystė	2167,4	5,0	48,7	1073,4	1,9	-19,4	7,1	36,0
Švedija	1462,3	3,4	22,3	1654,4	2,9	-0,1	-13,6	-3,6
Nyderlandai	1385,9	3,2	35,6	1835,9	3,3	-5,1	-28,5	-11,4
Ispanija	734,5	1,7	46,4	787,4	1,4	2,6	-18,5	-0,9
Italija	677,9	1,6	-6,0	1857,5	3,3	4,3	-40,2	-44,5
Belgija	640,6	1,5	13,6	1390,7	2,5	9,7	-36,2	-34,7
Suomija	572,6	1,3	60,8	1161,4	2,1	-7,9	-54,2	-31,7
Čekija	318,7	0,7	11,4	788,6	1,4	15,8	-38,7	-40,3
Vengrija	145,2	0,3	-1,7	463,3	0,8	10,2	-46,0	-50,4
Portugalija	130,0	0,3	75,5	36,8	0,1	-0,5	35,6	57,6
Austrija	129,3	0,3	-11,7	499,4	0,9	-4,3	-54,4	-57,2
Airija	124,2	0,3	-13,0	93,7	0,2	-28,8	6,6	16,5
Rumunija	94,4	0,2	-5,2	58,7	0,1	25,5	38,3	25,7
Liuksemburgas	80,2	0,2	68,0	51,4	0,1	28,9	11,4	24,3
Bulgarija	71,5	0,2	45,1	70,9	0,1	73,2	11,8	3,0
Slovakija	63,3	0,1	-0,4	248,7	0,4	8,3	-54,9	-57,7
Graikija	29,7	0,1	-10,2	43,3	0,1	7,8	-7,0	-16,0
Slovėnija	23,6	0,1	-3,6	153,9	0,3	18,3	-66,9	-72,2
NVS	10 564,0	24,5	40,2	19 713,0	35,0	91,3	-13,0	-27,9
Rusija	6615,1	15,4	45,6	17 577,8	31,2	106,3	-28,1	-43,3
Baltarusija	1755,6	4,1	37,6	930,3	1,7	-3,8	16,3	33,0
Ukraina	1457,1	3,4	71,1	832,7	1,5	39,0	19,9	29,6
Kazachstanas	414,4	1,0	-34,3	255,1	0,5	83,3	65,3	26,2
Kitos valstybės	6198,4	14,4	74,7	4759,0	8,5	7,3	-8,6	15,6
JAV	1410,4	3,3	62,6	966,9	1,7	-2,8	-4,3	21,1
Norvegija	902,4	2,1	24,9	337,5	0,6	43,2	52,7	47,6
Kinija	50,8	0,1	25,7	1360,2	2,4	10,6	-93,3	-92,4

* Užsienio prekybos su atitinkama šalimi apyvartos dalis; importo vertė perskaiciuota f.o.b. kainomis.

SEB bankas siūlo šiuos analitinius ir informacinius nemokamus leidinius, kuriuos galima rasti ir užsiprenumeruoti interneto tinklalapyje www.seb.lt:

Makroekonomikos leidiniai	
<i>Lietuvos makroekonomikos apžvalga</i>	Ketvirtinis leidinys, kuriame analizuojamos Lietuvos ekonominės ir politinės aplinkos tendencijos bei pateikiamos pagrindinių makroekonominių rodiklių prognozės.
<i>Rytinės naujienos</i>	Lietuvos ekonominės naujienos ir naujausi ekonominiai rodikliai kasdien.
<i>„Makrokomentaras“</i>	Nereguliarus analitikų komentaras aktualia ekonomikos arba politikos tema.
<i>Eastern European Outlook</i>	Biannual economic review and forecasts for CEE countries: Russia, Ukraine, Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia, Czech Republic and Hungary.

Leidiniai apie finansų rinkas	
<i>Rinkos naujienos</i>	Svarbiausių pasaulio valiutų, pinigų ir kapitalo rinkų pokyčiai ir naujienos kasdien.
<i>Rytinė akcijų rinkų apžvalga</i>	Kasdienė Baltijos šalių ir pasaulio akcijų rinkų apžvalga.
<i>Ekonominių rodiklių kalendorius</i>	Skelbiami svarbiausi kitos savaitės makroekonominiai rodikliai didžiausiose pasaulio valstybėse, jų prognozės ir naujausi turimi duomenys.
<i>Obligacijų emitentų apžvalga</i>	Įmonių, išleidusių obligacijų emisiją, rezultatų komentarai ir kredito reitingai.

Leidiniai apie investicinius produktus	
<i>Investicinių ir pensijų fondų apžvalga</i>	Ketvirtinis leidinys, kuriame pateikiama <i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų ir platinamų investicinių bei pensijų fondų veiklos apžvalgos, fondų valdytojų komentarai, pasaulio rinkų apžvalga.
<i>Investicinių fondų mėnesio rinkos apžvalga</i>	<i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų ir platinamų investicinių fondų rezultatai ir rinkų apžvalga.
<i>Pensijų fondų mėnesio rinkos apžvalga</i>	<i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų pensijų fondų rezultatai ir rinkų apžvalga.

Skelbiant, dauginant ar platinant bet kokią šios apžvalgos informaciją, nuoroda į SEB banką būtina.

© SEB bankas, 2008

Tiražas 700 egz.

Leidykla TEV, Akademijos g. 4, LT-08412 Vilnius

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius